

Ljubljanski

Novin

Leposloven in znanstven list.

Štev. 3.

V Ljubljani, dne 1. sušca 1897.

Leto XVII.

Essehrin kip.

Svoji ljubici Essehri
Je sezidal Abdurrhaman
Ob valeh Gvadalkivira
Čarokrasen grad.
Mnog iz Kordove prihaja
Moslem in po stezah vrta
Izprehaja se, napaja
Si oči čudeče.
Glej, ciprese kot duhovi
Temne v zrak se dvigajo
A pred njimi lavorike
Kot začarane kraljične
Se priklanajo.
In pod njimi vodomet
Vŕdice šume zaspane,
S kapljicami poigrava
Si nebeški solnčni žarek
In zefir lehak.
In ti hrami, te dvorane!
Dvigajo se vitki stebri
Pod visokim svodom;
In oboki križajo se,
V lokih drznih spenjajo se
Pod nebo visoko.
A po stenah arabeske
Se prepletajo, cvetejo
Bujno in fantastično,
Kakor sanje v duši mladi ...
Ah, in sanje v duši mladi
Si žele še več, še več ...
Kje so huris črnooke,
Črnooke, črnolase,

Črnolase, belopolte,
Da krase ta kras?
Tukaj! Glej — ob vhodu krasna
Huri — ne, saj to ni huri,
To ni krasotica živa —
To je kip Essehre!

»Abdurrhaman, Abdurrhaman!
Allah tebe naj prokolne,
Naj zapre ti svoje dvore
Ker korana ne spoštuješ!
Kaj prepoved je korana?
,Allah eden, in njegova
Je prepoved ta:
Vernik! ne okrašaj hiše,
Niti hiše, ne svetišča
S kipom si človeškim —
Ker to je ničemurnost!
Ti pa zaslepljen od strasti
In ničemurnosti grešne
Si postavil kip Essehri
Vsem v pohujšanje!« —
Tak' jeze se po Kordovi
Starci moslemini,
In prete nebeško kazen,
In žele nebeško kazen.

Odgovarja jim kalif:
»Oj, vi starci moslemini, —
Vi bojite se, kaj ne da,
Da naposled se še vaša
Lica ne upodobе?

Brazgotine vse in gube
 Lica, čela vašega,
 Razoranega od strasti —
 Naj li jih vrstniki zro,
 Naj li se ohranijo
 Do potomcev vaših poznih?
 O sramota, o sramota!
 Koran sveti, na pomoč! . . . »
 »Odpri koran, Abdurrhaman,
 Čitaj koran, suro peto,
 Čitaj v njej prokletstvo svoje! . . . »
 »Oj, vi verniki častiti,

Potolažite si srd! —
 Vse na svetu se izpreminja,
 Nove misli, nove želje —
 In le koran naj bo star?
 Moslemini pravoverni,
 Saj i vi ste za napredek —
 Le pomislite na suro,
 Ki o vincu govori! . . . »

Zlobno se kalif nasmeje;
 Moslemi osramočeni
 Grizejo se v ustnice.

Aleksij Nikolajev.

V mraku.

Leži kot lepa mlada žena
 Pred mano zemlja pomlajena,
 Nje dih je sladki vonj cvetic,
 Nje smeh zveneči — petje ptic.

V dvorani širni, neizmerni
 Počiva na blazini perni
 Nad njo lestenca jasni žar
 Telesa nje obseva čar.

V lestencu luč medli, umira,
 In žena v sen oko zapira —
 Nje smeh, nje glas, kako je tih,
 Opojni čutim le nje dih . . .

V lestencu luč je dogorela,
 Ženo tihotna noč objela,
 Kot sanje bajne nad glavlo
 Ji zvezde zlate zasijo.

Nobenega ni ljubca blizi
 — Ima jih več ko zrna na nizi —
 Oh, sama sredi te noči
 Ta lepa žena spi, leži!

Kazimir Radič.

Zvečer.

Pohiti solnčece zlato,
 Pohiti hitro za goro;
 Ko ti zaideš proč od nas —
 Hitim jaz k ljubici na vas!

Ko tebe, solnčece, več ni,
 Vse lepše nje oko žari,
 In ko večerni hlad pihlja,
 Vse slajše ona šepeta . . .

I. N. Resman.

Kam plovemo?

Spisal Karol Dolenc.

(Dalje.)

V.

Vernik pa Grozd sta polagoma korakala po polurazsvetljenih ulicah.

»Ne vem, zakaj se pravzaprav vznemirjaš, zakaj se jeziš, zakaj žalostiš?

Kaj se ti je pripetilo, kar se ne bi bilo lahko tudi vsakemu izmed njih . . . ?«

»Poznam jaz te ljudi,« je težko in zamolklo izpregovoril Vernik . . . »Poznam jih in njih vsakdanje, tesnosrčne, egoistične nazore, v katerih se smejejo vsemu, kar je vzvišeno, vsemu, kar ne služi neposredno njih koristi, njih malenkostnemu, podlemu dobičkarstvu . . . «

»Res, egoisti . . . do cela vsakdanje, šablonske prikazni . . . dvanajst na ducat.«

»No, danes je bila meni sreča nemila — danes sem bil jaz njim v posmeh. A morda še pride čas, da se bom jaz smejal, da bodem jaz gledal na-nje s pomilovanjem . . . «

In prisiljeno se je nasmejal, da je otlo odmevalo po tihih, praznih ulicah. —

»O, tebe, gospod kolega, še čaka brezdvomno slavna, blesteča prihodnjost . . . «

Kritikujoč nocjojšnji večer in družbo »pri levu«, sta dospela do Vernikovega stanovanja, dočim je Grozd stanoval pri neki postarni sorodnici. —

»Lahko noč, gospod kolega . . . Dobro počivaj — in zabi te . . . neumnike!«

»Lahko noč,« se je zamolklo odzval poet ter pomolil roko drugu, kateri jo je krepko, navdušeno stisnil ter jo držal v svoji, dokler je ni Vernik skoro siloma izmaknil. —

Učitelj je previdno vtaknil veliki ključ v luknjico, tiho odprl ter izginil za vrati, katera je ravno tako tiho in previdno zaprl za seboj . . .

»Krivica se mu je zgodila . . . res, na vsaki način nezasluzena krivica in brezsrčna razžalitev . . .« je mrmral Grozd, stoječ še vedno nepremično pred pragom in oduševljeno zroč na okna Vernikove sobe v prvem nadstropju, pričakujoč, da se kmalu razsvetli.

A ostalo je temno. —

»Ne bo svetil! — Legel je! — Dobro — v spanju pozabi nocojšnjo nezgodo . . . Premehko dušo ima . . . prečuteče srce . . . pesnik . . . pesnik!«

Vzdihnil je ter počasi odkorakal. —

Med potom se je še parkrat ozrl na visoko poslopje, v katerem je bilo Vernikovo stanovanje, in katero se je v temi dozdevalo še višje, še impozantnejše . . .

Vernik pa je, prišedši v svojo spalnico, sedel na nizek, pleten stol ter oprl ob okroglo mizo glavo, v kateri so se mu v divjem kaosu mešali dogodki nocojšnjega večera.

Težko mu je bilo pri srcu!

Koliko se je trudil za ta večer, koliko je pričakoval od tega večera! V duhu je zrl že par dni, ko je izdeloval svoj govor ter se ga učil med pustimi stenami svojega stanovanja, kakor tudi po noči v nemirnem snu presenečene, zadivljene obraze poslušalcev, slišal njih frenetične, odobravajoče klice, presrčne čestitke, njih neprikrito občudovanje. —

In sedaj —!

Oh, vse to so bile sanje, puste, nične sanje! . . .

Dolgo je sedel tako nepremično, oprt z lehtmi ob mizo, zavrt v dolgi havelok, s širokim klobukom na glavi . . .

Mala ura na steni je odbila že dve . . .

Nekje zunaj na strehi so začele kričati in javkati mačke z vprav barbarskimi, kosti pretresajočimi glasovi . . . Potihnile so za par trenutkov — ter spet zaječale z dolgimi, zateglimi, hreščečimi glasovi, v vseh možnih višinah in nižinah, v vseh niansah.

To je zbudilo melanholskega pesnika iz mračnih, neprijetnih misli.

Planil je po koncu, zaprl s hruščem okno, poiskal vžigalice ter vžgal luč.

Šele sedaj je odložil klobuk in havelok.

Odklenil je majhno mizico ter potegnil iz nje knjižico, rdeče vezano, z zlato obrezo: — dnevnik!

Nekoliko časa je zamišljeno listal v njem, se ustavil tu in tam pri kaki posebno znameniti epizodi, poluglasno prebral kak kratek odlomek ali mrmraje deklamoval kak v tekst vpleten stih.

Slednjič je prišel do še nepopisane strani, namočil pero, ki je ležalo na mizi, globoko v tintnik ter zapisal s krepko roko in z velikimi, stoječimi, elegantno zaokroženimi črkami:

Dne 12. 18 . .

Čim bolj premišlujem svet in samega sebe, čim globlje se pogrezam v dušo svojo, čim pozorneje in natančneje analizujem srce svoje, tem jasneje spoznavam, da nisem ustvarjen za ta realni, mrzli, prozaični svet . . .

On ne ume in noče umeti mojih teženj, mojih nazorov in vzorov, mojih želja, se posmehuje vsemu, kar je vzvišeno, vsemu, kar je sveto . . . Plazi se po blatu, se klanja zlatemu teletu, moli samega sebe in mamona. — A jaz hrepenim kvišku — kvišku . . . više! —

Moj Bog, zakaj si mi dal tako nežno, čuteče srce, zakaj si me s tem srcem pahnil v to mrzlo realnost, v ta trdosrčni, sebični svet?! — O, najrajši bi že podpisal v knjigo tega ničevega življenja:

»Konec!« —

Vročo glavo si je naslonil ob levico ter nemo, srepro zrl v dnevnik . . .

Zunaj so ječale in plakale mačke. Sveča na mizi je visoko plapolala, in plamen se je zibal semtertja . . .

Po obrazu učiteljevem pa sta polagoma polzeli dve debeli, lesketajoči solzi . . .

Stresnil se je. —

Počasi je zaprl dnevnik, ga položil v miznico, se slekel, ugasil luč ter legel . . .

Dolgo se je valjal, ne da bi bil mogel zaspati, se zavijal v odejo ter se spet razgaljal, grebel z roko po valovitih lasch ter poluglasno, pretrgano, neumljivo govoril.

Proti jutru pa ga je premagala slabost. Polagoma so se mu zatisnile oči. Odprl jih je še dvakrat, trikrat, potem pa se je pogreznil v sen. —

A to je bilo nemirno spanje.

Prsi so se mu hitro, mogočno dvigale, glasno, hropeče je dihal, krilil z rokami po zraku ter ječal . . .

Sanjal je, da govori pred mnogobrojnim občinstvom.

Vse ga od začetka poslušata tiho, mirno, kakor bi pričakovalo nekaj izrednega, velikega, še neslišanega . . .

In on govori . . .

A polagoma se začno resni, dobrovoljni obrazi poslušalcev natetati, pačiti, muzati: — ta in oni se nasmehne, ta dregne soseda z lektom ob rebra, drugi pokašljeje, da bi se ubranil glasnemu smehu, drug pogleduje drugega — vsi pa zro v govornika z nekim obžalovanjem, s tihim sočutjem, ki pa je pomešano z neko lahno škodoljnostjo.

A njemu zastaja beseda v grlu, misli se mu začno mešati, nejasno mu je, o čem je že govoril, kaj je hotel še reči. — Nekaj bi rad povedal v svoje opravičenje, opral bi rad ta madež vsaj s kako vsakdanjo frazo o hipni slabosti. A naj se še tako trudi, beseda mu noče iz grla! V strašni muki, v moreči zavesti, da je propadel, se blamiral, osmešil za vedno, omadeževal svoje ime, zre topo poslušalce, ki zaženo homerski krohot . . .

Zastoče ter se prevali na drugo stran. —

In tedaj ga objame lepši, krasnejši sen . . .

Sanjalo se mu je, da je postal dičen književnik, slavljen pesnik, katerega umotvore s slastjo čita ves narod — gospod in kmet, bogataš in siromak, duhovita, krasna salonska dama in nežna, sramežljiva kmetiška deklica, sivi učenjak in borni, neizkušeni dijak. —

Dvignil se je do sedaj slovenskim literatom neznane višine. Njegovo ime se je izrekalo z neomejenim, svetim spoštovanjem . . . Njemu na čast so prirejala društva večere.

Z blestečimi slavnostmi, pri katerih so bili zastopani vsi sloji naroda, je hotelo hvaležno ljudstvo pokazati svoje obožavanje, občudovanje in spoštovanje do njega . . . Njegova beseda je bila mladini neovržna postava, starejšim, dičnim književnikom takisto sveta . . .

In nekdanji borni kmetiški sin se je kopal v slavi, sreči in bogastvu! —

Ko so prvi žarki vzhajajočega solnca padali na zardelo mladeničevo lice, se mu je na poluodprtih ustnicah zibal lahen, blažen nasmeh . . .

Oh, vse to so bile le sanje, puste, nične sanje! —

VI.

Čim srdeč, čim jsi zhrčelo
 muj Bože, tolik bolu.
 Že večné jen se loučit má
 to večné má být spolu?
 Jak krásný by ten život byl
 u večnem milování
 Však večné musit práhnout jen —
 jaké v tom požehnutí?

V. Hálek.

Značaji, kakršen je bil koncipijent Pečnik, so vsakdanji, in lahko jih opazujemo dan za dnevom. A vendar je bilo v Pečniku še nekaj, česar ne nahajamo pri vseh — in to je bila kal, ki bi se bila lahko razvijala v kaj boljšega, ga lahko naredila zanimivega, tipičnega, samosvojega človeka, ko bi bil imel drugo odgojo in bi bil vzrastle v drugih razmerah in drugi okolici . . .

Odgoja naredi človeka. —

Ubogega kmetiškega fanta ga je peljal oče neko jesensko jutro po težkem slovesu od matere in doma v mesto, ga vpisal v gimnazijo, mu poiskal v nesnažnem, nezdravem predmestju nizko, ne baš posebno krasno stanovanje, mu izprosil v par zasebnih hišah hrano, ga priporočil postarni, po njuhalnem tobaku dišeči gospodinjji v posebno varstvo in materinsko skrb, mu potisnil v roko par križavcev — ter odšel z upom, da za drugo že Bog skrbi.

No, skrbel je Bog, skrbeli nekoliko ubožni stariši, nekoliko dobri ljudje — in mladi dijak je živel za silo.

A kdor pozna to »življenje za silo«, ve, koliko bede, koliko reve, stradanja, trpljenja, koliko zaničevanja in zasmehovanja od srečnejših, bogatejših koleg, koliko preziranja od odraslih, tudi od tujih učiteljev spaja v sebi ta beseda . . .

Leta hite in teko, in dijak začne skrbeti sam za-se, prodaja dragi čas in najboljše duševne in telesne moči za majhen zaslužek, in še tega mu izplačujejo, kakor bi mu delili miloščino. —

V tej večni borbi za vsakdanji kruh, v tem vednem pomanjkanju, v tem fizičnem in psihičnem stradanju se samozavest močne, samonikle narave le še bolj razvija, značaj se le še bolj utrjuje in krepi. Človek se zave, da se je popel iz lastne moči na mesto, katero zavzema, da bode stopal z lastnimi močmi še dalje, še više. In to ga krepi, to mu daje pogum, voljo in moč, da premaguje vse ovire, da krepko stopa po začrtani poti dalje, ne glede ne na desno, ne na levo, ter da se popenja z vso energijo k smotru, katerega si je izvolil, po katerem hrepeni.

In to so samostalni, utrjeni in trdni značaji, ki zadostujejo sami sebi, ki se ne naslanjajo ob nič in ob nikogar, ki delujejo vedno hitro

in krepko, brez mnogih dvomov, naklepov in sklepov, ki hladnokrvno odstranijo vse, kar se jim stavi na pot, kar se protivi njih volji. —

A mnogi v teh letih duševnega razvitka omagajo, se vedno in povsod naslanjajo ob druge, se brez mnogih pomislekov vdajajo in podrejajo mnenju drugih, samostalnih značajev, se pri vsem svojem delovanju puste voditi drugim, ki jih res ali pa često tudi le samo navidezno nadkriljujejo duševno.

In ta odvisnost od drugih jim ostane često za celo življenje. In dasi bi morda v realnem življenju lahko postopali samostojno, se naslanjajo iz stare navade na druge, dokler jim kak neprijeten slučaj ne vzame te opore ter jih vrže v nov tir.

In tak značaj je bil Pečnik.

V jedru dober, nadarjen, je bil že od mladosti boječ, rahel ter se tudi za svojih studij ni mogel do cela razviti v povsem samostojno, individualno osebo. Čutil je to svojo nepopolnost in onemoglost, a ne da bi se trudil, da se spopolni v tem oziru ter si prilasti večjo individualnost, večjo energijo in samostalnost, marveč se je slepo vdajal v vsem Zoriču, s katerim je več let skupno stanoval, in do katerega je gojil pretirano prijateljstvo, ki je sčasoma postalo nekako obožavanje samostalnejšega, resnega Zoriča.

Tudi pozneje v javnem življenju in delovanju je ohranil to otroško, mladeniško ljubezen za Zoriča, dasi se je kazal često osornega proti njemu. —

Čudni čuti so se mu torej vzbujali v srcu, ko je spoznal, da se zdravnik poganja za ljubezen Evelinino, katero je Pečnik obožaval že leta in leta.

Koncipijentu se je dozdevalo, da ga je ta najljubši drug izdal in brezsrčno goljufal ter mu storil veliko krivico, ker mu je ugrabil to drago bitje.

In zato se je poslej skrbno ogibal zdravnika, ker je mislil, da je sedaj vsako intimnejše prijateljstvo med njima nemogoče . . .

»Zavidam ga — zavidam ga . . .« je mislil često sam pri sebi ter se ob enem sramoval tega nizkega čuta, ne da bi ga mogel s koreniko izruvat iz srca.

Jasno se je zavedal te mržnje, ki ga je bolj in bolj prevladovala, ga bolj in bolj delala sužnja, ki je bila videti, da se izpremeni v močno strast, v očitno sovraštvo.

Ni mu mnogo pomagalo, da se je ogibal Zoriča in Riegersbergovih, hoteč s tem pogasiti to nevarno, v globini srca tlečo iskro.

sem bral, da ste ta in ta; modroslovec. — Jaz vam čestitam . . . Vsaki po svoje! Ako so drugi neumni, kaj more kdo proti temu? — Jaz pa, kar me je, nisem akademičen filozof, ampak čisto navaden, privaten norec brez privilegij. Vidite —

To je bilo poslušalcu vendar malo preveč. Jezno je pogledal predrznega tujca po strani in že je odprl usta, da bi mu zabelil par prav gorkih in ga iztiril iz sobe. Toda ta hip je neznanec jezno siknil:

»Stojte! — Ali vidite to? — To tukaj?«

Iskal je po žepih in pokazal filozofu odprto britev.

»Kaj držim v rokah?« je vprašal prežeče.

»Britev!«

»Britev, britev! — Opozarjam vas, da je ostro brušena! Ena sama zarezna na vratu — kaj? — In potem? — Ha? Kaj?? — Razumete? — Tu spi Nirvana!«

Zaprj je britev in jo vtaknil zopet v žep, sedel, stresal z vratom in gledal izpod čela. — Potem je povsili glavo in mrmral sam za se, nekoliko mirneje:

»Seveda se mu čudno zdi! — Tako-le pridem k njemu in tako dalje. In tako dalje! — Bodite brez skrbi,« je nadaljeval glasno, »vam se ne bo zgodilo nič. — Samo malo potrpite z menoj! — O čem sva se že prej menila, mladi prijatelj? Kaj sem že rekel? — Je že res: slava ničli! Veste — v Hernalsu imam lepo hišo . . . Prej sem tržil z žitom. — Moje premoženje je — pa, recite mi, kaj vas neki briga moje premoženje?«

»Seveda me čisto nič ne briga, gospod!«

»No, vidite, in jaz vam pa tako le čenčam, tako-le pripovedujem — same neumnosti! Take — take: ničevosti! Ha! Ha! Ha!«

Hipno je utihnil, prijemajoč se z obema rokama za glavo. Tako je upiral svoj motni pogled neprestano v mladega moža, katerega je začel tuji, očitno bolni prišlec vedno bolj zanimati.

»Žito sem prodajal, no, to je res spomina vredno! Prav tako bi bil tudi lahko prodajal — fige in rožiče. Ali ne? — Pa kaj hiša! Kaj žito! Kaj premoženje! Smejajte se mi! — Zlodej naj vzame vse skupaj in še mene po vrhu — Vse vam povem! Le malo počakajte. Nedolžna dogodbica ne bo, katero bodele zdaj-le slišali od mene. Britev, britev! — Pomilujete me? — Zdaj je že — kar je!«

Zapretel je s prstom. Zadnje besede je govoril težavno; jezik se mu je zapletal. — Potem je nagnil glavo naprej, pogledal filozofu naravnost v oči, povzdignil desnico in dejal počasi in krotko:

Nebo je bilo azurno. Le v daljavi so se kopičili sivkastobeli oblaki, ki so se razprostirali na vse strani, polagoma zagrinjali liki temna, nepridirna zavesa modri, zvezdnati svod . . .

Čim dalje je koncipijent mislil o tej poroki, čim dalje je zrl v bajno, tiho noč, tem težje mu je bilo pri srcu, tem bolj je čutil, da je nekaj izgubil — za vedno izgubil nekaj dragega, kar bi ga bilo lahko storilo najsrečnejšega človeka, po čemer je hrepenel že leta, o čemer je tako rad sanjaril v čarnih, jasnih nočeh . . . sanjaril z ono vzneseno oduševljenostjo, z onim mladostnim ognjem, s katerim sanja neizkušen gimnazijec o svojem idealu v ženski pripravnici . . .

In sedaj se je tako neprijetno vzbudil iz tega sladkega sna. — Vse je minilo, izginilo za vedno . . . na veke!

»Na veke!« je zajecal poluglasno, položil čibuk na okno ter si z obema rokama zakril blede lice.

»Na veke!« —

Pretesno mu je postajalo v sobici.

Čibuk je poslonil v kot, oblekel ovršnik, vzel mehki širokokrajni klobuk ter brez namena zapustil stanovanje.

Spodaj pri vhodu je nekoliko postal ter premišljal, kam naj grene. Potem pa je polagoma prehodil par ozkih, stranskih ulic, prekoračil polutemno, blatno predmestje ter se napatil v drevored . . .

Malokje je še srečal kakega človeka — par vojakov ob strani gologlavih, glasno se smejočih deklet — skupino dijakov, ki so se z glasnim, prešernim hrumom vračali s kmetov, kjer so morda brez skrbi obhajali v kaki pricestni beznici svoj priljubljeni »krok« — tu in tam tudi kakega postarnega, resnega gospoda, ki ni mogel spati ter se je šetal še ob pozni uri po teh samotnih stranskih potih . . .

Ne meneč se za nikogar, je zamišljeno polagoma spel dalje. —

Pod njegovimi trdimi, počasnimi koraki je škripal na debelo nasuti, že močno vteptani prodec.

Kostanji in lipe ob straneh pota so s svojimi dolgimi vejami črtale široke, nemirne, črne sence čez belo pot in dalje v stran po rosnati travi. Od daleč so se te črne silhete dozdevale čudno pošastne in fantastične, od blizu pa so bile povsem navadne, vsakdanje . . .

Nebo se je hitro polnilo z oblaki, ki so se kakor veliki, besni valovi valili po neizmernem svodu.

Včasih se je luna skrila za take skupine fantastično-nemirno se valečih in kaotično se mešajočih oblakov, in tedaj so se zavili kostanji in lipe v gosto tmino. —

Začel je vleči močan, oster piš od severa, in listje lip in kostanjev je šumelo in vršelo, in vejevje se je ječe šibilo.

Koncipijent pa je drevil dalje. Bolj in bolj se je oddaljeval od mesta in niti opazil ni tega.

In spet mu je legla v srce z vso svojo elementarno močjo uničujoča, moreča zavest, kateri je hotel ubežati — da je namreč Evelina zanj na veke izgubljen, da bode na veke njegovo koprnenje in hrepenenje neizrečeno, neutешeno gorelo in telo globoko v srcu, skrito in prikrito, s silo zadušeno in vendar nikdar zamorjeno, umirjeno . . .

In ne samo nje — ne, izgubil je tudi še nekaj drugzega, kar mu je bilo tudi drago, kar je tudi čislal, česar se je tudi oklepal tesno in resno — in to je bil Zorič . . .

Živeje in živeje se mu je vzbujala zavest, da ono prijateljstvo, ona bratovska, tesna vez, ki ju je do sedaj spajala, odslej ni več možna, in da se naposled do cela pretrga. —

Čutil je, da se mu je nekaj izpremenilo v srcu, da je neka sovražna, a neupogljiva moč zmešala vse njegovo mišljenje, ga pahnila v drug tir, da mu nekaj izginja, se izgublja, česar se je do sedaj oklepal žarno in močno, z vsemi silami svoje nemirne, po ljubezni hrepeneče duše . . .

In sedaj je zapuščen — sam . . . Vse je propadlo — vse izginilo . . . vse minilo . . . vse prešlo! — In ne vrne se na veke! —

»Zapuščeni . . . Sam . . .«

»Na veke!« —

V srcu mu je zabesnelo divje sovraštvo proti onemu, kateri je slonel sedaj ob njenih prsih . . .

»Na veke!« —

In on ostane sam brez ljubeče roke, ki bi mu kdaj v težkih, temnih urah gladila skrbi polni obraz, brez čutečega srca, kateremu bi potožil svojo bol, ko je ne more več nositi sam, brez bitja, kateremu bi zaupal svoje skrbi, upe, naklepe, kateremu bi se mogel vdati do cela in popolnoma, brez skrbi, da ne bi ga umelo, v sladki nadi in trdnem zaupanju, da bi mu z veseljem in ponosom pomagalo nositi njegove boli, skrbi, težave, bi z njim plakalo, z njim se veselilo in radovalo . . .

— »Sam!«

In tedaj je, kakor še nikdar poprej čutil vso neznosno pezo življenja, vso krutost železne usode v vsej neizprososti in neusmiljenosti.

In bilo mu je, kakor bi ga zgrabila mogočna, trda, železna roka ter ga telebila raz strmoglavo višino v globok prepad, da se razdrobi

na kosce, se razprši v atome, iz katerih ga je nekdanj sestavila nemilostna, mrzla roka slepe usode . . .

Zapuščen od vseh . . . brez ljubezni . . . brez prijatelja! . . .

»Sam!« —

Zaječal je ter se vprašal:

»Zakaj tako?! . . . Ali je moralo tako priti? . . . Ali sem to zaslužil? —

Kaj je moja krivda!«

In tedaj je v neizmerni bolesti klet ono nemilostno roko, ki ga je tako svojevoljno pahnila v to temno življenje. — Vmes pa je molil, naj se ga usmili On, ki ga zovemo »Očeta«, h kateremu zaupno dvigamo poglede in srce v nesreči in nezgodi . . .

A njegova molitev se je izgubljala v temni noči, v sikanju vzdigajoče se in že močno besneče nevihte. Slišali so jo le kostanji ob potu ter stresali z mogočnimi vejami, da so šušteč udarjali listi ob liste . . .

Vozna cesta, ob katere robu je sedaj korakal, ne meneč se, kam brede, ne vede, kam hoče, se je bližala železnični progi ter nekaj sto korakov šla vzporedno z njo . . .

Od daleč se je slišalo zamolklo, nejasno, mrmrajoče drdranje vlaka, podobno daljnemu gromu ali pridruženemu topotu množice konj.

Včasih, ko je veter potegnul močneje, da je zaječalo drevje ob potu, so ti zvoki popolnoma zamrli; a hitro so se spet slišali in sicer močneje, glasneje, bliže in bliže . . .

Koncipijentu je kakor blisk švignila nova, grozna misel v glavo, v kateri so se kaotično, neredno podili naklepi za naklepi, misli za mislimi: --

»Kaj ko bi — !«

A ni mislil do konca! . . .

Hitreje je stopal ter se trudil, da bi razmišljal o čem drugem . . .

A navzlic temu odporu mu je jasneje in jasneje, vedno bolj vabeče stopala pred dušo podoba, ki mu je v prvem trenutku le kot nejasna, meglena, temna misel zablislila v glavi:

»Kaj ko bi storil vsemu konec — konec dvomom . . . konec bojem . . . konec trpljenju, prevaram, ničevim upom!« —

Mrzel pot mu je stopil na čelo. Z desnico je mehaniški potegnul iz žepa rutico ter si obrisal mrzle potne kapljice . . .

»Umreti!« . . .

Vlak je prihajal bliže in bliže, ropot koles je postajal močnejši in močnejši . . . razločnejši in razločnejši . . .

In čim bliže je prihajal vlak, tem bolj je prešinjala koncipijenta neka do sedaj neznana, bohotna slast . . .

Navdajala ga je le ena mogočna, trdna misel:

»Umreti!« —

»Da, tako bodi, tako mora biti! — In sedaj je najboljša prilika!«

In opojen od te slasti, je sklepal in modroval z zmešano, nejasno logiko:

»Zakaj ga je ravno danes zvečer gnalo in sililo nekaj od doma, ko je vendar sicer ostajal na večer doma! . . . In zakaj je prišel ravno ob tej uri, ko se mu mudi tako lepa prilika, ko ga smrt tako rekoč vabi! — Kdo ga je gnal od doma, kdo semkaj!« —

In brez mnogih premislekov si je odgovarjal:

»Usoda!« —

»Da, usoda!«

In to usodo, to nemilo, neizprosno, trdosrčno usodo, ki ga je pahnila v ta svet, ki ga je preganjala celo življenje, ga oropala vsega, kar mu je bilo drago in sveto, ki mu je vzela njo, mu odtujila prijatelja, je sedaj hotel plačati za vse one nesrečne šikane, za njeno nepremagljivo sovraštvo — z lastno krvjo! . . .

— »Umreti!« —

»Kratka besedica, velik korak! A koliko jih je že storilo ta korak, koliko ga še bode. — Čemu bi se ga torej bal, čemu trepetal, se pomišljal v zadnjem trenutku!« —

»Torej pogumno naprej!« —

Stopil je par korakov bliže progi.

Vlak je drdral bliže in bliže.

— Kaj še more pričakovati od življenja, kaj terjati od njega? — Terjati nič, pričakovati le trpljenje! —

»In kdo je kriv njegovega trpljenja, njegove nesreče? Kdo ga tepe tako grozno in neusmiljeno in brez vsake krivde?«

In odgovarjal si je z grozno alternativo:

»Bog, ali usoda!«

»Usoda? — Dobro! — Človeška moč proti slepi naravni moči, človeška računajoča volja proti mrtvi, neizprosni volji, človeški sklep proti večnemu, neovrženemu, jeklenemu sklepu usode! — Kdo zmaga, kdo pade?«

»Ali Bog! — A zakaj pusti On, ki ga imenujejo večno dobroto, trpeti tako neskončno in brez vse krivde?«

»Torej naprej!« —

Vlak se je bližal. Ropot koles je bil do čela razločen, razločno treskanje voz ob voze. V daljavi sta se že videli majhni, hitro se bližajoči rdeči lučici.

Pečniku je postajalo vroče, da mu je pot curkoma tekkel po brezkrvnem, upadlem licu. Prsi mu je kakor gora stiskalo neko grozno breme, ki mu je zapiralo sapo, ga hotelo zadušiti.

Z nervozno, mrzlično naglostjo si je odpenjal obleko, hoteč prignati to morečo, neznosno tesnost — in mrzla, trepetajoča roka je zadela ob majhno, preprosto svetinjico, katero je nosil od mladih nog na prsih, spomenik ljubljene matere. —

Vztrepetal je ter otlo zaječal. —

S to svetinjo mu je stopila na mah pred dušo jasna, mila, proseča in svareča podoba — podoba matere njegove . . .

Mati! — O, koliko spominov se mu je v trenutku vrnilo v dušo, koliko sladkih, blaženih, solnčnojasnih dni mu je privabilo to sladko ime s čarno močjo iz zapadle preteklosti!

Spomnil se je, kako mu je kazala otroku večkrat ob jasnih večerih na azurno, z zvezdami obsuto nebo ter ga učila:

»Boj se Boga ter ostani priden in dober. — Tam gori te čaka plačilo.« —

Nehote se je ozrl v nebo.

A bilo je oblačno, grozeče, temno kakor njegovo sedanje življenje. — Nobena zvezda ni prodirala teh debelih, rdečkastosvetlih, vse povprek se valečih oblakov — nobena zvezda ni svetila več njegovemu življenju . . .

Vse je zašlo, zapadlo . . . minilo! . . .

»Torej naprej — v smrt!« —

A vendar mu je spet zastala noga, in še enkrat je pritisnil malo svetinjico na mrzle ustnice ter jo poljubljal, kakor bi poljubljal drago mater — zadnjikrat . . . In v tistem trenutku je glasno, otlo bobneč drdral vlak mimo njega! —

Kakor okamenel je stal koncipijent nekoliko časa na istem mestu srepro, s steklenimi očmi zroč za odhajajočim vlakom.

Potem pa mu je bilo, kakor bi se bil vzbudil iz težkega sna. Zgrudil se je na kolena, dvignil roke proti oblačnemu nebu ter vzkriknil, da je glasno odmevalo v viharno noč:

»Moj Bog . . . moj Bog . . . odpusti!« —

Žarno, brez nehanja je poljubljal svetinjico ter ihtel in plakal kakor dete v materinem naročju . . .

Od daleč pa se je oglašal otel, zategel grom; svetli bliski so prerezovali grozeče skupine oblakov ter švigali v dolgih potezah na razne strani, in izpod temnega neba so začele padati težke, redke kaplje . . .

(Dalje prihodujič.)

Dr. V. Oblak v Macedoniji.

Priobčil Fr. Vidic.

(Konec.)

8.

V Solunu, dne 21. februarja 1892.

U pam, da v 14 dneh lahko nastopim svoje večje potovanje v južnovzhodno Macedonijo; jedva že čakam konec mučnega brezdelja. Te dni naredim večji izlet v solunsko okolico v širšem pomenu. Narečje galičniško je že skoro obdelano; le v glasoslovnem obziru je zanimivo. — — — Od generalnega guvernerja sem dobil dve zalepljeni pismi, s katerima se moram zopet v Seresu in Drami pri paši oglasiti, da izgubim na potovanju zopet nekaj časa. K sreči pride kmalu Schm. — semkaj, in on pozna turške razmere.

9.

V Solunu, dne 27. februarja 1892.

Ker odpotujem gotovo v 8—10 dneh, zato prosim, da podregate, da dobim, ako je mogoče, do tedaj korekturo »Altslovenische Bemerkungen«. Pozneje do povratka iz Macedonije ne bodem imel prilike, da bi pregledal korekturo. — — —

Za potovanje je že vse pripravljeno. Mislim, da pošljem iz Seresa prvi dialektološki prinos za »Archiv«, in upam, da okolo 25. marcija še ne pride prepozno za 4. snopič.

10.

V Solunu, dne 4. marcija 1892.

Včeraj zvečer ob deseti uri sem se vrnil iz vasi Vardarovce, prilično 10 ur odtod, v spremstvu dveh žandarjskih častnikov in štirih orožnikov kot vohun v Solun: dva orožnika sta poprej odšla. Noč sem prebil na policiji.

Odšel sem bil odtod v Novo selo in v štiri druge vasi in sem bil svoje beležke v Vardarovcih vprav skoro izvršil, ko je nastala katastrofa. Sedel sem pri popu na ognjišču in sestavljal mirno svoje notice; kar se zatemni v uborni sobici, in ko sem se ozrl, sem zagledal turškega častnika, ki je planil z revolverjem na-me, za njim 6 »suvarov« (orožnikov) z napetimi puškami. Z divjim pogledom mi je iztrgal mojo beležnico iz rok, zgrabil urno mojih par dokumentov,

pognal domače iz sobe in preiskal najprej mojega gonjača. Potem je prišla vrsta na-me. Vse so mi vzeli razen denarja in ure.

Najprej so naju gnali k turškemu vaškemu sodniku. Pokazal sem takoj pri napadu častniku svoj potni list in zlasti pismo generalnega guvernerja, toda pograbil je je hlastno ter je vtaknil v žep, ne da bi je pogledal. Protestoval sem, izjavil, da sem avstrijski podanik; vse zaman; razumeli sicer niso ničesar, samo to, da sem avstrijski podanik; na to pa se niso ozirali.

Od vaškega sodnika so naju gnali v Solun.

Premočeni do kože in skoro trdi od silnega, mrzlega vetra, smo dospeli tja; ta dan sem bil dvanajst ur na konju, dasi nisem ježe čisto nič vaje! Da danes ne morem niti sedeti, niti hoditi, je povsem umevno. Ob eni po polnoči sem bil zaslišan, toda skoro se nismo mogli razumeti. Danes so me milostno izpustili, a uboga para, moj gonjač, ker ni tuj podanik, še sedaj sedi. Torej vkljub potnemu listu in priporočilnemu pismu se človeku lahko pripeti tak neprostopoljen transport. — — — — —

Da bi le svojo beležnico zopet dobil, kjer so zapisane vse moje dosedanje notice, da ne bi je sežgali, češ, da je sumna! O mnogih težavah in neprilikah, sitnostih glede hrane i. t. d. nočem danes niti govoriti; preutrujen sem in moram prenehati.

Vsi oni ljudje, ki so me na mojem potovanju gostoljubno sprejeli, bodo imeli najbrže neprijetnosti, bodo zaprti in na globe obsojeni. Smilijo se mi v istini, toda naš konzul še sedaj ni zahteval, da bi izpustili moje vodnike, dasi bi to lahko dosegel.

Sploh je potovanje po vaseh brez privatnega priporočila od vasi do vasi nemožno, ljudje so preveč nezaupni in imajo povsem prav. Meni je mučno, da sem ljudi izpostavil takim nevarnostim. Da bi malo laglje potoval, bi se moral izdajati za »starinarja«, potem pa si ne bi mogel nič jezikoslovnih beležk delati. Konzul mi je tudi dejal, da je jako dvomljivo, ali dobim od tukajšnjega generalnega guvernerja priporočilna pisma v druge kraje n. pr. v Veles. Brez njih pa je potovanje nemožno. — —

II.

V Solunu, dne 5. marcija 1892.

Katero koli daljnje potovanje po Macedoniji mi je absolutno zabranjeno. Bil sem danes zopet pri našem konzulu, in ta mi je dobrohotno svetoval, naj čim preje odpotujem iz Turčije. Pri Turkih sem sedaj na sumu kot vohun, in vprašanje je celo, ali mi dajo potni list na Atos. Pravijo, da so v mojih beležkah zaznamki o številu Bol-

garov v Macedoniji!! Kuća, nazot, dečo i t. d. niso torej nič drugega nego nov način narodnega štetja; zakaj razen takih stvari ni prav ničesar v moji beležnici. Če dobim potni list na Atos, se odpeljem s prihodnjo ladjo tja, a tukaj pri menihih z Atosa pozvem, ali mi je neizogibno prebiti 5—6tedensko »postno preskušnjo«. Če ne bodem mogel iti tja, pa pojdem na Krk in sosednje otoke, da proučim tamošnja narečja; upam, da tam ne bodo slutili v meni ruskega vohuna. Tukajšnja policija je zvedela, da sem bil pri Jastrebovu, in zato sem ji sedaj še bolj sumen; zdi se mi skoro, da tudi konzul nekoliko dvomi, da-li ne izvršujem kakšne politične misije!! V Belem gradu se vsekakor nekaj časa pomudim, in če najdem v tamošnjih knjižnicah hvaležno delo, podaljšam ondotno bivanje. Upam, da si priskrbim za Krk priporočil po Milčetiću na Reki.

Za take natančne dialektne študije, kakor sem si jih jaz namislil, v Macedoniji še dolgo ne napoči čas. Tukaj postane lahko nemška temeljitost nevarna. Če potuješ le od mesta do mesta, a vasi se le prilično dotakneš, tedaj ne obudiš, če imaš le kaj pismenega od javnih oblasti v rokah, nikakršnega suma, a od vasi do vasi naj nihče ne potuje, in nobeno vseučilišče naj nikogar ne pošilja sem v take namene. Lahko je nabirati narodne pesmi; zakaj ondaj lahko potuješ pod pretevo, da si botanik ali starinoslovec; potem napelješ pogovor na pesmi, in če katero čuješ, jo občuduješ ter zapišeš; drugače pa je pri zgolj dialektoloških namenih, ko moraš iz vira samega, t. j. na licu mesta črpati. — Koliko sem se pripravljal za potovanje, in sedaj je vse zaman!

Moje pismo mi daje pravico, kakor mi je opetovano zatrjeval J., tudi za pot v vasi, katere sem sedaj obhodil. Vasi ne leže tako daleč stran, narečje teh vasi je v najožji zvezi z onimi, ki leže na potu iz Soluna v Seres. Pri takih potovanjih, kjer gre za določitev medsebojnega razmerja raznih narečij, pač ne morem naprej določiti, v katere vasi me pripelje pot; človeka lahko dialektološke najdbe povsem zanesejo. Kaj takega pa je tukaj, kakor sedaj vidim, povsem nemožno. Da bi bil to poprej vedel, bi se bil zadovoljil s skromnejšim namenom in bi bil zasledoval druge namere. Sedaj se tolažim s tem, da je tudi Krk dialektološka Kalifornija. — — — — —

Bil sem pri konzulu; ne da mi potnega lista na Atos, ker se boji, da bi me tam zopet zaprli. Prosil me je najmanj desetkrat, naj takoj odpotujem, ker sem Turkom silno sumen, in on ne more več dolgo za mojo varnost jamčiti. Odpotujem torej v Beli grad; tja prosim poročil »poste restante«.

Pod streho.

Spisala Mária.

IV.

Kdor bi bil videl Rozo doma, pač ne bi bil verjel, da je to ona Roza, ki je duša vsake družbe. Doma je govorila le, kolikor je bilo neizogibno, in prešli so čestokrat celi dnevi, v katerih je izpregovorila s svojci komaj deset besed. Pomilovala je očeta in mačeho, smilil se ji je osobito oče, toda razgovarjati se ni mogla z njima; saj sta razumela baš narobe to, kar je hotela povedati. Ona je pa bila nestrpna, ako je kdo ni takoj umel.

Tem živahnejša je bila v družbi. Mnogo bolj izobrazena, nego so obično učiteljice, je umela govoriti o vsakem aktualnem vprašanju, ker se je živo zanimala za vse in se tudi vedno učila.

Dajala je lekcije otrokom najboljših rodbin, ki so jo vabile prav rade na »večere«, ker je dobro igrala na klavir, pa tudi zato, ker je znala govoriti.

Vedela je, zakaj jo vabijo, a vendar je sprejemala vabila; nekaj zato, ker je vsaj v onih urah pozabljala svoje domače križe in naloge, nekaj pa zato, ker so bili taki večeri nekaka reklama za lekcije.

Gospa Golobova je sprejemala ob petkih.

Takoj popoldne je pričel zvončkljati električni zvonček in je zvončkljal v eno mer do sedmih in celo do osmih zvečer. Prihajale so večinoma le gospe in gospodične.

Čestokrat je pa vabila Golobova zvečer na čaj, in tedaj so prihajali tudi gospodje: soprogi, bratje, zaročenci. Bratov je bila domačica najbolj vesela, ker je imela še dve hčeri doma, ki sta si o vsakem novem neoženjenem prišlecu gradili zlate gradove — že dolgo let zaman.

Popoldne, ko so bile same dame, je bila na vrsti kronika škandalov, porok in zarok, sklenjenih in razrešenih, umorov in samomorov, toalet in veselic.

Roze ni bilo nikoli pri takih popoldnevih, ker ni utegnila tratiti po dnevi časa.

V petek zvečer so bili Golobovi povabili večjo družbo.

Roza ni imela na razpolaganje raznovrstnih oblek; nosila je ob takih večerih vedno isto »boljšo« obleko, le okrog vratu je menjala

vsakikrat kaj. Danes je našila bele, gosto nabrane pice, drugikrat je našila roza ruche, a najboljše so ji pristojali veliki ovratniki, obšiti z malimi picami, ki so bili narejeni po različnem kroju, a delala si jih je sama, včasih pozno v noč.

Kadar se je zanimala za razgovor, so se ji zablesketale oči, oživila in zardela so ji lica, iz vsega njenega bitja je tedaj odsevalo življenje.

Ugajala je vsem, a matere so jo zavidale. Kadar pa je odšla, je dejala ta ali ona izmed ostalih gospej pomilovalno, a s premišljeno zlobnostjo: »Ta revica! Kdo bi mislil, da je delavčeva hči; tako lepo se zna vesti!«

»Slišala sem, da ima tako malovredno sestro,« je pristavila druga.

»Vso družino mora ona živiti in stanovanje plačevati — res, da so visoko pod streho — pa vendar . . . Oblači se pa tako; kdo jo neki zalaga?«

»Ne, ne, rokavice in črevlje ima revica take, da se mi smili« . . . je rekla domačica.

»Se pač vidi, da ni iz dobre hiše,« je zvršila druga . . .

Oni petek je bilo okrog mize le kakih deset oseb.

Dekla je prinesla na veliki tasi starega refoška za gospode, a za gospe sladke čokolade in biskvitov.

»No, kako si zadovoljna s to svojo novo dekle?« vprašala je prijateljica domačico.

»Ah, beži, vse so enake; jaz si gubim dušo in si jo izvestno pogubim z njimi; nimam sreče z njimi pa je nimam,« je zdihovala Golobovka.

»Gospa, res nimate sreče z deklami,« je rekla Roza; »v nekaterih hišah bivajo dekleta leta in leta, gospa pa imate vsaki teden drugo.«

»Ne; poslednjo sem imela par mesecev, ali bila je tako počasna, da je nisem mogla dalje trpeti. Kaj pa je pri meni dela? Štiri parketovane in dve neparketovani sobi, kuhati, pogladiti vse perilo, včasih oprati kaj malega . . .«

»Gospej Miheljevi je dekla tako vdana, da dela, kakor bi bila njena hiša; pri nakupovanju ščedi, in za vso rodbino skrbi, kakor za svojce,« je dejala Roza, in kri ji je šinila v glavo; hotela je dostaviti še nekaj, a se je ustrašila.

»Jaz pa nisem Miheljka, ki svojo dekle prosi in govori z njo, kakor da bi bila ena od nas.«

»Oprostite, gospa, baš to je morda krivo, da dekile ne ostanejo pri vas, ker — no, ker jim ne daste dobre besede.«

»Mi ne iščemo vdanosti; storijo naj, kar je njih dolžnost, in za kar so plačane,« je odgovorila domačica.

»Vem, vem, da morajo storiti svojo dolžnost; toda če so družini vdane, jo store še rajši, delajo z ljubeznijo in ne s silo,« je rekla Roza.

»Oprostite, gospodična,« se je vmešal gospodar v pogovor, »vem, s kakega stališča govorite. Vi ste socijalistinja, in jaz sem tudi tako liberalen, da odobrujem te ljudomile nazore; mislim pa, da vprav socijalizem je mnogo zakrivil, ker velika večina ta pojem povse drugače in sicer krivo tolmači. Kakor moram jaz izpolniti svoje dolžnosti, ker sem plačan, in ker bi imel sicer sitnosti, tako naj store tudi posli svojo dolžnost. Toda kakšne pa so te dekile? K nam je prišla, ko smo stanovali v predmestju, neka deklina — kaj ne, Ivanka — ki je bila par dni pri nas, in bili smo precej zadovoljni z njo; a šla je, rekoč, da ne more biti na deželi.«

»Kaj pa meni?« je začela ena izmed povabljenk. »Ukradla mi je vsaki dan pri nakupovanju pri vsaki stvarci po en ali po dva krajcarja. A propos! Gospa Lapajnetova ima deklo komaj mesec dni. Ne pošilja je na trg, ker ima svojo staro kuharico, in deklina se je odpovedala službi, zato, ker ni mogla klepetati po mestu ali slepariti gospodinjo. Pravijo ji vsi le »lepa Zinka«, in delavci in štacunarji tekajo za njo.« — Roza je zardela še bolj in — obmolnila.

V.

»Mama, mama, ti ne veš, kako je to lepo! Čuj, Lojzika je imela rdeče krilo, od spodaj dvakrat obšito s tri prste širokim žametom. Krilo kratko tako-le, rokave široke, bele, čez život pa tako črno zoavo, spredaj prevezano s črnimi svilenimi trakovi. Na glavi je imela čipkasto ruto na štiri vogle; grda je, saj veš, pa sinoči je bila tako lepa, da ti ne morem povedati. In koliko je bilo takih tako oblečenih, tudi stare, grde so bile, a na odru so se videle lepe.«

Zinka, ki je bila zopet doma, je pripovedovala o gledališču. Bila je prejšnji večer za kulisami z eno onih pevk, ki pojejo v zboru, in ni se mogla načuditi vsemu temu, kar je videla.

Roza je imela v roki dnevnik in se delala, kakor da bi čitala, a poslušala je svojo polusestro, kam meri; oče je že dremal.

»Veš, mama, jaz sem poskušala peti ono pesem, in Lojzika mi je rekla, da imam za zbor dober glas, da bi mogla peti tudi jaz; imela bi osemdeset krajcarjev na večer in bi bila tudi tako lepo oblečena.«

»Pela pa ne boš, ne stavi si kaj takega v glavo,« je dejala Roza, odloživši list.

»Ti mi ne boš ukazovala, veš!«

»Bodemo videli.«

»Zakaj naj ne bi pela, če bi znala? Zaslužila bi osemdeset krajcarjev na večer,« je rekla mačeha.

»Ne govorite vi, mama, o tem, ker ne razumete; jaz že vem, zakaj pravim, da ne sme peti.«

»Zato, ker si tudi ti svojeglavna,« je rekla mačeha.

»Kaj je, kaj se pričkate?« je mrmral oče.

Utihnile so vse tri za nekaj trenutkov.

»Kdo jo pa bode spremljal? Vi ali oče? Ali ne veste, da moramo skozi vse mesto, ako hočemo v gledališče, ker je baš na nasprotni strani,« je začela bolj tiho zopet Roza.

»O, veš, jaz že lahko sama pridem domov; saj nisem gospa kakor ti, da bi morala imeti povsod slugo za sabo.«

»Tu se ne govori o tem, ali si gospa, ali nisi,« je rekla Roza s prisiljeno mirnostjo; »tu gre zato, da si ti mlado deklo, kateremu se ne spodobi hoditi po noči samemu po ulicah.«

»Saj pojo tudi Lojzika, Marjeta in Gina, pridem že z njimi domov; lahko si mislite, da prav sama ne bi prišla.«

»No, seveda, te stanujejo vse v obližju; čemu torej toliko besedi?« je rekla mačeha.

Stvar je bila zvršena; Roza je vedela, da ne bi opravila ničesar, zato je molčala. —

Zavrgla je sedaj Zinka tradicionalno delavsko veliko ruto, si umerjala in popravljala stare sestrine obleke ter redno hodila k pevskim vajam vsaki dan opoludne.

Toda vpricho Roze mačeha in Zinka vendar nista več govorili o gledališču. —

Z izvrstno umetnico so predstavljali »Carmen«,

Golobovi so povabili Rozo, češ, naj že vendar enkrat z njimi poseti gledališče, in to pot ni mogla odreči.

Lepa, najlepša izmed vseh v zboru je bila njena polusestra. Oči so se ji lesketale veselja in strmenja kakor otroku; obraz je bil brez vsakega prahu in rdečila kakor lepa dozorela breskev. Njen vitki, divni stas je bil v slikoviti noši še divnejši.

Roza je uprla daljnogled vanjo in jo gledala dolgo in nepremično; natanko jo je motrila ter opazila okoli ustnic tisti čudno-zbadljivi izraz, tisti izraz večnega nasprotovanja.

»Oh, ti zbori!« je tožila Golobova; »koliko bolj mi prijajo one opere, v katerih je malo teh zijal. Lepo vas prosim, pogledajte tiste žalostne figure na odru. Roke enakomerno kakor marionete polagajo na prsi ter jih zopet iztezajo. In kakšne so te ženske! Druga je grša in starejša od druge.«

Roza je molčala ter opazovala Zinko,

»Oh, ne, glejte, tam na kraju, na desni, glejte, kako je ona pevka krasna! Škoda, da je vsa namazana; saj je še mlada, to se vidi.«

»Ne, ni namazana,« je rekla Roza ter dalje gledala v daljnogled.

»Take črne obrvi na tako belordečem obrazu; more-li to biti naravno?«

»Naravno je, naravno,« je odgovorila Roza. V tem pa se je izvršil zbor, in pevci so odšli z odra.

»Torej nocoj nočete nikakor pri nas spati?« je vprašala gospa Golobova Rozo, ko so ostavljali gledališče.

»Ne, res ne, jutri ne morem v šolo v tej obleki; saj veste, da ostajam prav rada, kadar morem. Nocoj me rajši spremite vi do doma; večer je prav lep.«

Šli so molče skoro vso pot, le tu in tam se je posilila Roza ter kaj izpregovorila. Ko pa so zavili iz glavne ulice v stransko, kjer je stanovala Roza, je zadonel le-tej mahoma na uho Zinkin zvonki smeh.

Pred neko hišo se je bilo ustavilo več oseb, moških in ženskih, a izmed vseh glasov je Roza dobro razločevala sestrin glas.

»Lahko noč, Marjeta, Lojzika, Gina, sladko spite!« je kričala Zinka, »jaz imam tri spremljevalce dovolj! Halo Nando, pojdimo!«

»Saj sem jaz dovolj,« je kričal Nando, »hodita domov vidva!«

»In če se hočeva midva še malo pošetati na strani lepe Zinke, kaj je tebi mar?«

»Seveda vsi pojdite z mano, vsi, saj smo tako kmalu doma.«

»Jaz ti pa povem, dekle, da ne pojdeš zdrava v hišo, če ne rečeš tema dvema, naj gresta domov.«

Počasi stopajoč, so slišali Golobovi in Roza ves razgovor.

»Zakaj nisem povedala, neumna strahopetka, da je moja sestra ona lepa pevka v zboru! Kaj naj storim sedaj, da se ne izdam?« si je mislila Roza.

Zinka in njeni spremljevalci pa so bili zaostali. Na Zinkin vzklik se je Roza ozrla in videla, kako jo vlačijo semtertja, in kako jo Nando suva in peha.

Ko sta ravno ona dva hotela planiti nadenj, se je spustila Roza nazaj v tek do njih in, prišedši blizu, je zakričala:

»Z mano pojdi, Zinka!«

Oni trije so ostrmeli in obstali, a sestri sta hitro odšli proti hiši, kjer sta še ostala osupla Golobova.

Odpiraje vrata, jima je rekla Roza:

»Ko je zakričala, sem spoznala svojo sestro. Hvala lepa za vse!
Lahko noč!

Tresoč se od jeze in razburjenosti, je stopila v vežo.

(Dalje prihodujič.)

Prvi početki ruskega romana.¹⁾

Spisal Dr. M. Murko.

Odkar je prišla ruska literatura po Nemcih in še z večjim uspehom po Francozih do velikega ugleda in tako rekoč v modo, občudujemo pač vsi globoko in izvirno vsebino ruske beletristike, ki se loteva najganljivejših problemov človeštva in nam jih predočuje tako iskreno in istinito. Oblika, posebno kompozicija, obuja sicer, zlasti če jo merimo s francoskimi vzorci, nekoliko pomislekov; vendar treba brezpogojno priznavati, da je zlasti Turgenjev neizmerno pospešil tudi tehniko novele. Lepote jezika in njegove popolne porabe pri mojstrih ruskega romana si sicer nerusko občinstvo nikakor ne more predstavljati; kdor pa se lahko zateče k izvorniku, rad pritrdi Turgenjevemu slavošpevu v prozi na »veliki, mogočni, istiniti in slobodni ruski jezik,« radi katerega pravi, da ne obupa nad svojim narodom, zakaj tak jezik more biti le velikega naroda last. Prav tako ne more nihče oporekati, da so ruski pisatelji pri vseh svojih narodnih znakih popolni Evropci. To priznavajo in seveda morajo priznati tudi zagrizeni nasprotniki »gnilega zapada« v Rusiji, ker operirajo sami le z romantičnimi, posebno nemškimi teorijami o pristni in čisti narodnosti.

Z ozirom na te fakte je zanimivo vprašanje, kdaj in kako se se je vpeljala zapadnoevropska pripovedna literatura v

¹⁾ Habilitacijsko predavanje na filozofski fakulteti dunajskega vseučilišča. Nemški tekst je natisnjen v »Wiener Zeitung« z dne 9. in 10. januarja 1897. l. pod naslovom: Die ersten Schritte des russischen Romanes, in tudi posebej.

Rusijo, ki vračuje izposojeno glavnico danes s tako bogatimi obrestmi? Posebno daleč se nam ni treba obračati nazaj v preteklost, zakaj v Moskvi je začel prodirati po Poljaki posredovani zapadnoevropski literarni vpliv šele v drugi polovici 17. stoletja; na skrajnem zapadu ruskega jezikovnega ozemlja, v veliki kneževini litavski, ki je, četudi združena s Poljsko, bila večinoma ruska ter imela tudi svoj ruski uradni jezik, pa se sme govoriti o literarnem življenju po zapadnoevropskih vzorcih tudi šele od 16. stoletja dalje. Čuditi se in naravnost strmeti pa moramo, ako se ozremo na težkoče, s katerimi se je sprejemala vsebina in oblika.

Poudarjati treba seveda, da je imela Rusija, ne glede na njeno narodno pesništvo, tudi svojo pisano literaturo, tako da so našle zapadnoevropske snovi v bizantijskih minejih, sinaksarjih, staroruskih prologih in posamezno razširjenih legendah tam marsikaterega dobrega znanca, katerega sta tja, kakor na zapad, zanesla krščanstvo in orient; spominjam n. pr. samo na snov, katero je obdelal Schiller v romanci „Gang nach dem Eisenhammer“. Razlika je le v tem, da so morale služiti ruske legende in pravljice brezizjemno strogo asketični, cerkveni moralki, radi česar so njih osebe brez barve in življenja. Najbolje nam karakterizuje to razliko primera kake bizantijske ikone z Rafaelovo Madono! Rusija pač ni imela nič križarskih vojen, ki so dajale domišljivosti zapadnih narodov tako bogato hrano, in ni poznala viteštva s tistim „služenjem gospem“, temveč je smatrala žensko le za vir vsega zlega. Od Bizantija je sicer Rusija podedovala srd proti Latincem in s tem tudi mržnjo proti njih kulturi, toda ni se seznanila z zakladi klasičnega veka, katere nam je ohranil Bizantij, tako da ni imela niti svojega Psevdo-Aristotela in svoje sholastike. Osvojitev Carigrada je sicer provzročila mnenje, da je Moskva tretji Rim (prvi je bil odpadel od vere, drugi pa je bil prišel v roke nevernikom), kateremu ne bo sledil četrti, toda v Rusijo ni prišlo nič pospeševateljev klasičnih študij, ki bi bili ustvarili renesanso; nasprotno, jugoslovanski beguni so provzročili celo reakcijo proti zblizanju jugoslovanskega pismenega jezika, katerega je cerkev ohranila, k jeziku ruskega naroda. Dočim sta torej v zapadni Evropi zmagovala humanizem in reformacija, je na moskovski sinodi l. 1551. sklenjeni Stoglav kanonizoval „častljivo starino“ t. j. potatarjeni bizantinizem v popolni obliki; celo prvo l. 1563. v Moskvi ustanovljeno tiskarnico je poulična druhal, nahujskana po popih, zažgala, in Kopernika je obsojalo rusko svečeništvo še v 18. stoletju.

In vendar, kaj vidimo že sto let po oni pomenjivi sinodi v Moskvi sami? Iz jugozapada ruskega jezikovnega ozemlja so prišli cerkveni učenjaki, ki so se bili vzgojili v domačih, po poljskih vzorcih urejenih, pa tudi direktno v poljskih in inozemskih šolah, v velikem številu v Moskvo, poljski in opoljačeni litavskoruski plemenitaš igra isto vlogo, kakor v 18. stoletju francoski guvernêr, in med mnogobrojnimi prevodi iz poljščine najdemo celo prevod popolnoma katoliškega in vrhu tega od poljskih jezuitov predelanega in pomnoženega „Speculum Magnum“, ki se je na povelje carja Alekseja Mihajloviča l. 1677. prevedel na ruski jezik.

V mogočnem boju med bratovskima narodoma za vlado čez sarmatsko planjavo, v kateri ni bilo nobenih naravnih mej, in v obče čez celo vzhodno Evropo je zmagal sicer ruski narod, toda upogniti se je moral kulturi Poljske, ki pa je bila sama šele pozno vstopila v rodbino evropskih narodov in ni mogla ali ni hotela slediti napredku zapadne Evrope, tako da je postala v 18. stoletju anahronizem in je morala zato poginiti.

Že iz dosedanjih namigov je jasno, da je ta poljski vpliv prodiral v tedanjo Rusijo, v moskovsko državo, skozi beloruske in maloruske, deloma tudi skozi velikoruske pokrajine poljskega kraljestva. Ti severnozpadni in južnozpadni Rusi so se vendar udeleževali državnega in kulturnega življenja poljskega kraljestva, na katero je po njegovem pokristijanjenju vedno zopet vplivala napredna Češka. Litavci, ki so pripadali ruski narodnosti, so obiskovali krakovsko vseučilišče, in celo na vseučilišču v Pragi je bil od leta 1397. poseben kolegij za-nje, katerega je ustanovila kraljica Jadviga. Umevno je torej, da sta tudi humanizem in reformacija raztezala svoje valove celo v poljskorusko ozemlje.

Kot važen faktor civilizacije so delovala zlasti verska nasprotstva. Pravnoslavna cerkev je na Poljskem propadala. Ker je nevedno duhovništvo in plemstvo, ki je zlasti v svojih višjih slojih kmalu podleglo opoljačenju, ni znalo dovolj ščititi, se je meščanstvo poprijelo njene obrambe. Poljskoruska mesta so imela veliko avtonomijo, katero jim je dajalo magdeburško pravo, ki je bilo n. pr. v mestu Kijevu celo do leta 1819. v veljavi. „Bratstva“ najodličnejših mest so si torej pridobila velike zasluge za duševni in moralni prospah svoje cerkve in narodnosti. Duhovni in posvetni možje so spoznali, da imajo najboljše bojno sredstvo zoper višjo kulturo, ako sami pridobe njeno orožje, in so bili tako pametni, da niso sledili moskovskemu bojarju Kurbskemu, ki se je jezi Ivana Groznega uklonil na Litavsko ter pra-

voslavnim svetoval, naj se nikar ne spuščajo s katoliki v nikakršne bodi si ustne ali pismene prepire, češ, da v njih gotovo podležejo; temveč prisvojili so si vso njih sholastiko in zlasti njih dialektiko, tako da učenjaki kijevske akademije v teoloških premetenostih niso zaostajali za svojimi zapadnimi vzorci; seveda so, preselivši se v Moskvo, vzbudili skrajnje nezaupanje tamošnjega duhovništva.

Važno kulturno središče na poljskoruskem ozemlju pa se je razvilo zlasti in najprej na Litavskem. Že leta 1525. je natisnil v Vilni med dr. Frančišek Skorina na ozemlju današnje Rusije prvo cerkveno-slovansko knjigo, „Apostol“ (prva knjiga sploh je izšla v Krakovu leta 1491.). — Ta mož je posebno znamenit; zakaj izdal je bil že poprej v letih 1517. do 1519. v Pragi „psalter“ in 22 drugih knjig starega zakona ter se je pri tem največ ravnal po češki bibliji.

Tu imamo jasen dokaz, kako je prihajal češki kulturni vpliv naravnost tudi k Rusom, in sedaj nam bo jasno, zakaj so še pod Petrom Velikim leta 1716. poslali dva gojenca moskovske slovanskolatinske akademije v Prago radi prevodov iz češčine, in zakaj sta dva kijevska profesorja še l. 1747. pri popravljanju biblije, katero se je pričelo že pod Petrom Velikim, porabljala tudi njen češki tekst. Skorina pa je tudi zato znamenit, ker se je prvi drznil v cerkvenih knjigah odstopiti od tradicije, in da bi se lažje umevala dela, ki so bila namenjena prosveti njegovega naroda, je izobraževal narodni jezik, zlasti v sintaksi in v slovarju. Ruščina, ki so jo pisali on in drugi pisatelji namesto cerkvene slovanščine, sicer ni bila čisti narodni jezik; vendar pa se je razvil na Litavskem poseben, s polonizmi pomešan književni jezik, ki se je tedaj in pozneje imenoval beloruski ali tudi poljskoruski jezik in je prešel več ali manj tudi k Malorusom.

Med Belorusi in Malorusi v poljskem kraljestvu se je sedaj razvila bogata cerkvena literatura, ki je imela večinoma polemičen značaj; tu so nastala tedanjim zahtevam ustrezajoča slovniška in slovarska dela; prevajali so kronike in enake spise iz poljščine ter prvič tudi poskušali te spise posnemati. Pri Poljaki in Rusih so nastopali v „intermedijih“ njih komedij tudi beloruski in maloruski kmetje v svojem narečju. Iz zapadnoevropske pripovedne literature Rusi niso prevajali samo legendarnih in apokrifnih spisov iz poljščine in češčine (iz zadnje n. pr. legendo o sv. Alešu v obliki „Legenda aurea“, „Visio Tundali“), temveč po tem potu so prispeli na Rusko prvič tudi ostanki srednjeveške romantike v obliki „narodnih knjižic“ (Volksbücher).

Zlasti med litavskimi Belorusi so se prevedla najbolj razširjena dela srednjeveške pripovedne literature, »Povest o sedmih modrcih« in »Gesta Romanorum« konec 16. ali v začetku 17. stoletja iz poljščine; s knjigo »Gesta Romanorum« se je večinoma družil tudi »Apolonij tirski«, katerega so Poljakom zopet Čehi posredovali v obliki, ki se ne strinja z nobeno zapadnoevropsko redakcijo. Naravnost iz češčine se je prevedla narodna knjiga o Bruncviku, t. j. Reinfritu von Braunschweig, ki je postal češki narodni junak. Po mojem prepričanju je tudi ta prestava narejena še na beloruskih tleh, dasi se dajo v sicer nepopolni skupini inčič, katero je zbral Polivka iz 11 rokopisov (znanih je 15), dokazati le še redke beloruske dialektične posebnosti. Češki kraljevič, ki je šel iskat nenavadnih viteških dogodkov, da bi pridobil grbu svoje dežele leva mesto orla, katerega si je priboril njegov oče Stilfrid mesto kotla, se je ruskim čitateljem toliko prikupil, da se jim je podala tudi povest o Vasiliju zlatolase, češkem kraljeviču, a ta povest je pač že gola imitacija.

Toda lahko si še tolmačimo direktne prevode iz češčine iz živahnih odnošajev med Češko in Poljsko, kamor so se še v 16. stoletju pošiljale knjige, da so jih seveda kupovali in čitali, a moramo se čuditi, da najdemo tudi v beloruskem kodeksu, ki je bil napisan med letom 1574. in 1594. poleg prevoda litavske kronike iz poljščine in poleg enake povesti o »Atili, kralju ogrskem« tudi dve, kakor pravi naslov, »iz srbskih knjig« prevedeni deli srednjeveške romantike, namreč Tristana in Bovó, to je Buovo d'Antona. Za literaturo v Rusiji in na pravoslavnem slovanskem jugu je jako značilno, da sta nastali že njih Aleksandreida in Trojanska priča, kakor sta pokazala Jagić in Veselovskij, brez dvoma nekje v severozapadni Bosni ali v severni Dalmaciji, kjer je bila možna dotika z romanskim življem. Prav gotovo iz istih pokrajin sta dospela na Litavsko srbskohrvaški prevod »Tristana« v obliki, ki pripada francoskim romanom v prozi, in v prozi predelan Buovo d'Antona, ki se naslanja na francosko-beneško redakcijo v verzih. »Tristan« je sicer doslej znan le v enem rokopisu, zato pa je bil »Bovó« med vsemi romantičnimi epi srednjega veka najbolj razširjen v Rusiji, tako da se je med vsemi knjigami najbolj priljubil narodu, da živi še v narodnih bajkah in narodnih slikah, in da je zapustil celo v bilinah svoje sledove.

(Konec prihodnjč.)

Nirvana!

Spisal Radoslav Murnik.

I.

o, dober večer, mladi gospod! Nikar se me ne strašite! — Nirvana! — Vse Nirvana! — Slava ničli! $x + y = o$. To vam je gordijski voz, kaj? — Meni ne! Hipoma vam ga presekam!«

S temi slabozveznimi besedami je pridiral v skromno sobo dunajskega modroslovca jako elegantno oblečen gospod kakih petinpetdesetih let, z nizkim, širokim čelom, medlo zaplavljenimi očmi nemirnega svita, ravnim, navzdol se širečim nosom in črnimi kodrastimi lasmi. Čelo se mu je neprestano gubančilo v dvoloke gube.

Klobuk je zagnal še pri vratih hlastno na mizo k svetilnici in se zavalil z velikim ropotom na priletno zofo. Govoril je hitro in se razburjeno kretal.

Mladi filozof ga je presenečeno in plašno gledal izza svojih naočnikov položil skripta na stran in obsede lna stolu. Nikakor se ni mogel umiriti od nepričakanega pojava tega popolnoma neznanega mu, čudnega človeka.

»Nič se me ne bojte!« je naglo viknil prišlec. »Saj vas ne bom dolgo motil! — Nimam časa! — Nikar me tako debelo ne zijajte! — To me tako rekoč jezi! Kaj — kaj pa mislite? Ne bom vas požrl, ne! — Kaj vam je? Mirno sedite! — Ne ganite se; drugače se pisano pogledava! — Dovolite —«

Mahnil je kratko z roko, ne da bi dovršil svojega urnega govora. Zaploskal je, si slekel rokavice, zagnal eno na posteljo, drugo za peč, segel v žep in ponudil dijaku cigar.

»Kaj? — Ne bodite no tako nerodni! — Vzemite si! — No? — Ne delajte sitnosti! Prižgite si eno! — Ne zamerite mi! — Tako! — Posluš!«

Kakor utrujen je globoko vzdihnil in se prav po domače iztegnil na zofi.

»To se pravi, predstavil se vam še nisem,« se je zasmel z razklanim glasom. »Pa če mislite, da bom sploh kdaj etiketnega bajaca igral temu ali drugemu, potem se presneto motite! Moje ime vam ni prav nič mar! — Razumete? Meni pa vaše ne! Zapomnite si to! Peter ali Pavel: godla je godla! — Na vaši vizitnici, tam zunaj pribiti,

sem bral, da ste ta in ta; modroslovec. — Jaz vam čestitam . . . Vsaki po svoje! Ako so drugi neumni, kaj more kdo proti temu? — Jaz pa, kar me je, nisem akademičen filozof, ampak čisto navaden, privaten norec brez privilegij. Vidite —

To je bilo poslušalcu vendar malo preveč. Jezno je pogledal predrznega tujca po strani in že je odprl usta, da bi mu zabelil par prav gorkih in ga iztiral iz sobe. Toda ta hip je neznanec jezno siknil:

»Stojte! — Ali vidite to? — To tukaj?»

Iskal je po žepih in pokazal filozofu odprto britev.

»Kaj držim v rokah?» je vprašal prežeče.

»Britev!»

»Britev, britev! — Opozarjam vas, da je ostro brušena! Ena sama zarezna na vratu — kaj? — In potem? — Ha? Kaj?? — Razumete? — Tu spi Nirvana!»

Zaprj je britev in jo vtaknil zopet v žep, sedel, stresal z vratom in gledal izpod čela. — Potem je povsili glavo in mrmral sam za se, nekoliko mirneje:

»Seveda se mu čudno zdi! — Tako le pridem k njemu in tako dalje. In tako dalje! — Bodite brez skrbi,« je nadaljeval glasno, »vam se ne bo zgodilo nič. — Samo malo potrpite z menoj! — O čem sva se že prej menila, mladi prijatelj? Kaj sem že rekel? — Je že res: slava ničli! Veste — v Hernalsu imam lepo hišo . . . Prej sem tržil z žitom. — Moje premoženje je — pa, recite mi, kaj vas neki briga moje premoženje?»

»Seveda me čisto nič ne briga, gospod!»

»No, vidite, in jaz vam pa tako le čenčam, tako le pripovedujem — same neumnosti! Take — take: ničevosti! Ha! Ha! Ha!»

Hipno je utihnil, prijemajoč se z obema rokama za glavo. Tako je upiral svoj motni pogled neprestano v mladega moža, katerega je začel tuji, očitno bolni prišlec vedno bolj zanimati.

»Žito sem prodajal, no, to je res spomina vredno! Prav tako bi bil tudi lahko prodajal — fige in rožiče. Ali ne? — Pa kaj hiša! Kaj žito! Kaj premoženje! Smejajte se mi! — Zlodej naj vzame vse skupaj in še mene po vrhu — Vse vam povem! Le malo počakajte. Nedolžna dogodbica ne bo, katero bodele zdaj-le slišali od mene. Britev, britev! — Pomilujete me? — Zdaj je že — kar je!»

Zapretil je s prstom. Zadnje besede je govoril težavno; jezik se mu je zapletal. — Potem je nagnil glavo naprej, pogledal filozofu naravnost v oči, povzdignil desnico in dejal počasi in krotko:

»Tako hitro je vse prišlo . . . Pa saj jaz nisem kriv! — Jaz ne! O — pri Bogu vsegamogočnem — ne jaz, ampak —«

Tu se je nanagloma ustavil. Njegov obraz je kazal čudno zmes strastne, nepremagljive divjosti in neukročene brezobzirnosti. Trenotkoma so se mu napele vse žile na čelu, na vratu. Vsa glava mu je gorela od notranjega ognja. Hipoma je skočil pokonci.

»Ona!« — je zakričal, togotno udaril s pestjo po mizi in zakripal z zobmi, da je izpreletaval modroslovca mraz in vročina . . .

»Ona, ona!« je ponavljal . . . Počasi je omahnil na zofo, sklenil roke na mizi in položil glavo na-nje . . .

— S težka se je pomiril, potegnil z robcem po očeh, si pogladil lase, nekoliko pomislil in dejal počasi:

»Nobene besede o sočutju! — Dajte mi roko; samo roko mi podajte!«

— Dijak mu je ponudil desnico . . .

Tačas se je tujec zopet umaknil in nagubančil čelo.

»Ne, ne, ljubi moj, ne dotikajte se teh rok! — Saj niso več čiste! — Oskrunili bi se z njimi!«

Pogled se mu je vnemal bolj in bolj.

»Kaj mislite, kdo sem jaz?«

Slušatelj ni odgovoril, boječ se, da ne bi razdražil razburjenega moža morebiti še huje.

»Ne uganete? Res ne? — No, kaj sem vam pa prej pokazal?«

»Britev!«

»Res, britev,« je šepnil, vstal in iz nova privlekel ostri nož iz žepa. »Poglejte natančneje sem! Vidite tukaj? — Ha! Ha! — Vse rjavo!«

Dijak ni opazil nič. Svetlo jeklo je bilo popolnoma gladko in čisto. Za trenotek je prišlo mlademu možu na misel, da bi izruval tujcu nevarno orožje iz roke. Toda oni je držal ročnik tako krepko in gledal svojega poslušalca tako pazljivo in prežeče, da se ta ni drznil niti ganiti se.

»No, kaj je to?« je vzkliknil čudni človek in se postavil pred visokošolca. Oči so se mu zabliskale; jel je jecati in zmedeno govoriti. Težko je dihal in, nepremično stoječ na svojem mestu, je zakričal divje:

»To je — kri! S to-le britvo, vidite, s to-le britvo tukaj sem sinoči — ha! ha! — sinoči! — On, no — on! — Par sekund — ena, dve, tri — — končano! In ona — o kako je gledala takrat . . . ha! ha! ha! . . . ona!«

2.

»Popisoval je vam ne bom, nikar se ne bojte,« je nadaljeval po dolgem molku in se naslonil na zofi nazaj. »Vraga! — Kaj vam naj bo to? — Take in take oči! Usta! Ušesa! Nos! To je, pravim vam, nepotrebno, da bi povedal! Neumnost! — Tako ali tako ne bi si je mogli misliti, kakršna je bila v resnici! — Poleg tega bi tudi lahko po pravici rekli, no — zakaj pa črna, zakaj pa ne zlatolasa in tako dalje? — To ni nič; ali ni morda res? — Lepa je bila, pa je! — Punktum! — Enkrat samokrat sem jo videl — in že — a — ha! ha! ha!

Bila je moji stari sestri Erni drugarica, bralka, ali kaj jaz vse vem kaj? — Lepših oči še nisem nikjer videl! In potem hoja, veste, tista hoja in rast dunajskih deklet! — No, pravim vam! — Ali me poslušate? — Dobro!

Zaljubljen sem se vam tako rekoč v petih minutah! — No, vidite! To ni moja navada!

Do takrat se nisem zmenil Bog ve kaj za ženske. Imel sem svoje nujne opravke. Trgovino, račune. Proti lepoticam sem bil popolnoma neobčutljiv. Smejal sem se znancem, ki so ljubili vsaki svojo — ali pa vsaki svoje.

Tedaj sem videl njo, Elo!

Nekega slavnega popoldne namreč sem obiskal sestro. Našel sem jo v parku, v utici. Predstavila mi je svojo novo drugarico, gospodično Elo. Prejšnje njene »čitateljice« so bile vse — no, kaj bi dejal? Moja sestra je imela okus, da se Bogu usmili. Pri prvi nos poparjen. Druga z razgrizenimi nohtovi in velikanskimi bradavicami. Tretja s pravimi brkami pod nosom. Četrta se je neprenehoma smejala, kakor pečen salamander. Naposled je našla tudi slepa kura, namreč Erna, nekaj poštenega. — Kar strmel sem! Ejaj!

Kakor sem vam imel že čast naznaniti še tisto sekundo je treščilo vame! To je nerodno, verjemite vi meni, zlahtni gospod filozof! In vam se zdi na vse zadnje to morebiti smešno. — Meni ne! — Ne smehljajte se tako ironično! —

Obe dami sta torej sedeli v lopi. Približal sem se jima z izbranimi frazami evropske oblizanosti in prosil, naj se nikar ne dasta motiti po moji malenkosti. In tako dalje! Ela je nadalje brala v lepo vezani knjigi. Moja solzljiva sestra je poslušala in lačno požirala vsako besedo. — Vi, gospod, menda veste, da zna od sto ljudi komaj eden dobro na glas brati! — To vam je umetnost! Ela jo je umela! — Še pomnim nekatere tistih besed, ki sem jih slišal, in ki so prihajale tako živo in resnično in prepričevalno iz njenih ust, da sem

misli: sam pisatelj govori ta trenotek, kar je pred leti in leti zaupal papirju. Čitala je nekako to-le:

»Sedela je v stolu nazaj naslonjena, obe roki čvrsto stiskajoč na obraz. On jo je za hip gledal in se jel tresti; — potem je šel varno bliže — ona se ni ganila — potem še bliže — ona se ni ganila — zadržaval je sapo, gledal lepe prste, pritiskajoče se k cvetočemu obrazu — in tu je videl, kako prodira skozi nje kipeč vir — naenkrat je klečal pred njo! — Pripovedujejo si o bajni cvetlici puštinjski, ki je bila leta in leta odrevenela nat: pa v eni noči se razcvete, se prestraši, drhta v svoji blaženosti . . . v svoji lastni samo-svoji blaženosti — tako je bilo tukaj: boječ je pogledoval pod njenimi rokami gori v njeno obličje. Ali ni ga mogel videti — rahlo jo je prijemal za lehti, da bi ji potegnil roke dol — ali ona mu ni dovolila.

Pritiskala je roke le še krepkeje na obraz, in le še bolj vroče in le še obilneje so ji pritekale solze.

Njemu pa — Smrtna tesnoba ga je obhajala, strah ga je bilo teh solza, in vendar mu je lila vsaka kakor biser radujočega se zanosa na srce. —

Smejoči se obok se je razpenjal čez svet, in zelena drevesa je zibalo morje bleska in svita!

Potegnil ji je roke raz obraz; ubogala je . . . V ponosnih, temnih solncih se je skrival pogled najglobokeje pohlevnosti, in ti dve krotki solnci sta obe žareli vanj, tako mehko, tako ljubezni polno, kakor nikdar — tako vdano, tako nežno, tako brezvoljno . . . Gledala sta se onemela . . . Vroči plamen čuvstva je vzplapolal . . . Srce mu je bilo omamljeno . . . Rahlo jo je privil k sebi . . . Krotko se mu je vdala . . . in ustnice so se stopile vroče, le še nedoločen zvok glasu . . . in zasijal je dvema človeškima bitjema najblažji trenotek, zasijal in — izginil!«

Tako je brala Ela. »Zasijal in — izginil!« Jaz pa velim: Nirvana! — Slava ničli! — Kaka neumnost! — Ha! Ha! Ha!

Moji občutljivi sestri, stari koklji, so taki zaljubljeni prizori tako hudo ugajali, da je zahtevala vselej po trikrat da capo. Potem se je šla navadno v svojo sobo nekoliko pojokat in se vrnila z mokrimi očmi in dvema žepnima robcema.

Bila sva torej večkrat lahko sama z Elo, gledala sva se — no — In tako dalje! — Vraga, kaj bi vam pravil? — Tudi ne bi mogel zadeti pravih — pravih izrazov, kakor jih rabijo rafinirani novelisti pa žalostne pisateljice. Kratko malo — sam Satanias me je preslepil!

Hipoma sem bil pri njej in — začela sva jesti prepovedana jabolka. To se pravi, poljubovala sva se, da so se kar iskre delale!

3.

Ti presneta reč vendar! Kako se mi zdi danes vse to neumno! Ali takrat? — Zdaj profaniram svoja čuvstva! Takrat pa sem slišal vse angeljčke vriskati! — Brez šale in sarkazma: popolnoma sem bil srečen! — Vse me je veselilo! Nikdar svoje žive dni, menim, se nisem toliko smejal, kakor ta blaženi čas . . . O! . . . Da, da! Srečen sem bil, srečen in prismojen.

No, vidite! Tisti kritični dan moje sestre posebno dolgo ni bilo nazaj. Midva je seveda nisva pogrešala. — Prav tako, kakor je bilo zapisano v oni zaljubljeni zgodbici, se midva z Elo nisva vedla! — Jaz vsaj za-se dobro pomnim, da nisem pokleknil pred njo, dasi so bila tla prav snažno pometena okolo in okolo. Bržkone mi je svetoval zadnji kosček pameti, naj vsaj pokonci stojim, če že ravno ljubim. Vrh tega sem imel tudi čisto nove hlače. Ne smejte se, dragi gospod; jaz ljubim resne ljudi! —

Če mož poklekne pred žensko, je to zanj in večinoma tudi za oba spričevalo — prirojene prismojenosti! Ako je fant za to, ga bo ljubila ona tudi brez takih telovadnih vaj. In potem le pomislite, v zakonu, ko se takt visoke zaljubljene pesmi nekoliko izpremeni, takemu možu ne uide urica, da ne bi slišal: »Nekdaj si klečal pred menoj, zdaj si pa tak! — Le čakaj, hinavček!« In potem se dvigne zastor — in predstava se prične takoj s katastrofo! — V obče junaštvo salonski odrgnjenih kolen ni vredno drugega, kakor košarice — kaj pravim košarice, pravega — jerbasa! . . . Pred Bogom poklekuj, ne pa pred kako Amadondo!

Naposled je sestra vendar prišla. Predstavil sem ji Elo — svojo nevesto. Skoro je rahločutna revica Erna pozabila nama čestitati! — Ko bi bila prej vedela, da bo danes kaj takega, gotovo ne bi bila že izpustila svojih objokanih občutkov ravnokar pred kratkim tako lahkomišelnost v robec! Pomislila je nekoliko — vsa v zadregi, da morebiti ne bo kapljice več, in naposled srečno našla v skrivnem rezervnem fondu dragocen zaklad novih solza največjega kalibra. In priteklo ji je, kakor iz počenega čebra! Par kisljih biserov je dobila Ela zavratno pod levo ušesce. Drugi del je padel na suha tla, kjer ni obrodil nobenega dobrega sadu. Zadnje in glavno krdelo pa je naklonila ljubeča duša moji črni suknji, katero sem previdno zasukal.

4.

Torej — vzela sva se! — Trgovine sem, bil sit. — Zaljubljen človek ljubi drugačne zabave, kakor adirati in subtrahirati in tako dalje.

Z njo sva bila v vseh gledališčih, na koncertih, plesih, dirkah in kaj vem kaj vse. Doma sva sprejemala gotove dni najbolj »distingvirano«
gospodo. Moja Ela je postala v kratkem salonska zvezda prvega razreda z odliko in zatemnila vse svoje lepe prijateljice ali sovražnice (kar je navadno vse eno).

Med našimi gosti je bil neki večno zaspan general Tutu. Njega naj omenim prvega, ker je bil še eden pametnejših. Govoril namreč ni mnogo, torej tudi z lepa ni zinil nobene neumnosti. Običajno je zamizal že po drugem kozarcu kje v kakem samotnem kotičku, kjer smo ga pred odhodom mogli vzbuditi le z največjimi zvijačami. — Potem je bil neki dvorni svetnik s tankima, tresočima se nožicama in napetim trebuhom, napihnjenim kakor balon; ta možiček si je prizadeval z največjim veseljem, da bi sprijaznil in zmiril dva igralca, ki sta se hotela ob vsaki priliki drug drugega požreti s frakom, klakom in lakom vred. — Dalje stara grofica Cici, predsednica vseh mogočih ženskih društev, zagrizeno dobredelna dama, grda kakor noč v novembru. — Njena tekmovalka, debela bogatinka okrogle avstrijske veljave z zalito hčerko Evlalijo; ta je imela stas ravno čez jetra tako neusmijeno zategnjen in zadrgnjen, da je vse pokalo na njej. — Melanholični tovarnar Hopsasa in njegova sentimentalna netjakinja Ahahica. Ta Ahahica vam je bila od nekdaj zaljubljena v vse tenorje dvornega gledališča, poleg tega pa še posebno zvesto in posebno sramežljivo v nekega daljnjeega potovalca, ki je v vroči Afriki dražil kanibalske zamorce s svojo suho osebo. Gospodična netjakinja tovarnarja Hopsase je tudi pela, pa same potuhnjene žalostinke, pogrebne in mrtvaške romance in epidemične balade. Drugače ni bila nevarna in je, vedno le v višjih sferah, kaj malo živela na naši zanikarni zemlji. Po noči je rada premišljevala luno, po dnevi pa je gledala kar gori kam v zrak. Imela je tako imenovane »mile«
oči, oči, kakor v vodi preležane, in nosila slamnatorumene laske domače industrije.

Tukaj se je postavljala tudi državni poslanec Ihaha, visokosten in ošaben kakor kak star in »štatljiv«
poštni konj, ki si trdovratno domišlja, da bi se prav lahko vsaki čas strašno splašil. Poleg njega fini gospod vitez Krompirjevec Praznožepski, živeč brez truda ob vsakdanjih dolgovi. — Zarobljeni dedič — parveni Matevž Bistahor, kateremu je bilo kar na čelu zapisano: »Ich bin ein vollendetes Rindvieh; meine Mittel erlauben mir das!«

— Vaša smodka je ugasnila, gospod. — Tukaj, prosim, izvolite, vzemite si drugo. —

Prihajali sta tudi dve res dražestni gospodični, Mimi in Lili, vsaka pravo dunajsko dete, živahni, veseli, prijazni in naivno koketni. Njiju edina napaka je bila njiju mati, ki je obe vsakomur prav po ceni ponujala v ženitev, kakor ponuja Kočevceve pomaranče. Bili sta pa, kolikor je meni znano, že obe na lastno roko zaročeni. Dvoranil jima je privatni docent Alfa, katerega so se vse dame bale, ker ni plesal samovoljno le po svojih, ampak večinoma po tujih nogah, boljže nožicah.

Njegov nasprotnik, lajtnant Bumf plemeniti Bumfumfuli, ga je seveda kaj pisano gledal! -- To vam je bil originalen človek! Sicer je bil pa pameten fant! Ali homeopatične humoristične doze »Monakovskih letečih listov« so vzrok njegovi abnormalnosti. Zauživa jih vsaki teden po enkrat s kapucincem in potepeno smetano. Po njih je spoznal, da je nemškimi tovarišem čisto podoben. Ženska srca pokajo v špalirju, koder on prirožlja s sabljico mimo. Njegova nevesta ne bo imela samo kavcije, ampak najmanj sto tisoč. Nobenega počenega groša manj! In lajtnant Bumf pl. Bumfumfuli bo takoj zopet vdovec, zakaj njegovi gospe bo počilo srce precej po poroki od samega veselja in sreče, da jo je vzela! Pa tudi drugače je junak! Aleksander Veliki pa Napoleon pa Menelik so prave konjske muhe proti njemu! Vojno umetnost ima v levem mazincu. Kaj pa še v drugih devetnajstih prstih? In dve junaški peti sta mu tudi še na razpolaganje! To niso mačkine solze, lepo vas prosim. Ha.

In zato tudi lahko tako pokonci hodi kakor petelin vrh gnoja na svojega godu dan. Najraje bi se vojeval kruti vojščak z amaconkami parfimiranega spomina. Da bi vse zmagal, to je enkrat ena! — Toda gospod lajtnant Bumf je vsaki dan kavalir! Vsem sovražnicam bi odpustil! Za vojno odškodnino bi zahteval od lepih amaconk po en poljub, od lepših po dva, od najlepših pa kar tri zaporedoma! Nelepim bi pa samo tako pomigal, naj se v božjem imenu izgube!

Seveda nismo pogrešali tudi čudnega eksemplara čilo pisateljjujoče dame! Gospa Cimbeline je bila strogo moderna in je imela vsaki čas najmanj po pet romanov v delu. Živela je ločena od svojega moža. Revež njenega pregrešnega početja ni mogel več trpeti. Nekega dne je pobral zlatnino in srebrnino in jo popihal s koščeno balerino proti solnčni Italiji, kjer bi mu vsaj ne bilo treba brati brezkončnih novel neusmiljene soproge pisateljice. Vendar pa gospa Cimbeline ni bila tako brezobzirna, kakor se je delala! Celu plemenitega srca ji ne bo-

dete odrekli, ako vam povem, da je vse svoje junake in junakinje skrbno pomožila in poženiła večinoma že v dvajsetem poglavju, v petindvajsetem pa — prav gotovo! Vestna, kakršna je bila, je vselej takoj tudi odkritosrčno in natanko povedala, koliko otrok je bilo! Moja sestra Erna jo je častila, kakor svetnico! »Ali se še nista dobila?« jo je vpraševala, kadar je vedela, da gospa Cimbeline »zopet« kaj piše. »Žalibog še ne, zapreke in ovire so prevelike!« je bil navadni odgovor; in potem sta se obe skupaj zjokali, da je bilo res veselje!

Zahajal je pa k nam tudi gospod Kokodajs, urednik pri večjem dunajskem listu. Trdil je na glas, da je on edini, ki kaj zna. Nihče ne razume svojega časa in sedanjih struj! Samo — on! Njegovo duševno obzorje bi morali meriti po zemeljskih meridijanskih kvadrantih! Bil je visok, pravilno vzrasel. Bolj črnih las in bolj bledega lica bi zastonj iskali! — Zlobni duhovi so šepetali, da si razira čelo, da bi bilo tem višje, in da si je maže z vazelinom, da bi se mu bolj svetilo! Našim sentimentalnim damam nezrele dobe se je zdel interesanten, pikanten, šarmanten, ker so vedele o njem, da lahko vzdihuje po različnih salonih od pol devetih zvečer do polnoči. Gospa Cimbeline mu je bila pa najhujša nasprotnica! Posvarila ga je, naj vendar že opusti tisto večno »Armeleutemalerei«, ki že od 17. februvarja lanskega leta ni več prav moderna. On seveda tudi ni molčal in ji je povedal marsikaj, kar jo je moralo, po njegovih mislih, hudo požgečkati! — Kaj sta vse imela med seboj, sem že pozabil. Dodala je enkrat, da bi tudi ona lahko obdelovala tiste probleme, katere ljubi on; vendar tega noče, ker po celi novi literaturi mijavkajo vsi le eno in isto! Ob tem si pa čisto mirno domišljujejo, da so — originalni! — Iz tega razvidite, kako strašno je bila jezna Cimbeline na Kokodajsa pa tudi narobe! — Vendar bi se bila na vse zadnje morda še sprijaznila. — Toda Cimbeline je zvedela, da ji je Kokodajs tako rekoč za hrbtom zapravljal dobro ime, v privatnem krogu rekoč, da se vlečejo Cimbelinini romani tako hinavsko, kakor prehlajeno testo za sirnate štruklje! Maščevala se je z dovtipom, katerega je naredil, če se ne motim, že preljudi gospod Lessing. Izpustila je krilate klasične besede: »Od vsega, kar piše gospod Kokodajs, je edino dober samo naslov!«

Vidite, take so bile glavne naše »distingvirane« ničle! Vsi skoraj brez izjeme so bili preverjeni o svoji strašanski veljavi, ki je kar od njih puhtela! — Dostojanstvenikov, nacionalnih paglavcev in prvakožljev smo imeli na izbero . . .

Samo enega sem bil vesel, kadar je prišel. — To je bil baron Evgen Waldersdorf, lep mlad lajtnant v huzarskem polku . . .

5.

Početkoma sem se čutil zadovoljnega v tem »svetem« krogu. Ponosen sem bil na Elo, ki je vladala nad vsemi kakor kraljica. Dvoranili so ji vsi, da je bilo že smešno! — Najbolj se je zaletaval s svojimi salonskimi bonboni vanjo gospod Na-puf vitez Krompirjevec Praznožepski, ki je gratis jedel na naših supejih in dinejih. Tukaj je čisto pozabljal svoje glavne naloge, namreč da bi si dobil kje kako denarno nevesto. — Satelitov pa trabantov je imela moja žena dovolj. Ali izmed vseh sem bil zaljubljen vanjo najbolj jaz — njen mož! Vsi so ji smeli bolj ali manj kazati, kako jo — recimo — občudujejo in tako dalje . . . Vsi so smeli, vsi — le jaz ne! — — Edini pa, ki je skoraj ni opazil in jo le zanemarjal, je bil — lajtnant Waldersdorf.

— Polagoma sem spoznal: ona me ne ljubi — samo milostivo dovoljuje, da jo ljubim jaz! — Dolgo sem se branil tej resnici, češ, Ela je mrzla, flegmatična, brez ognja! Kaj je ona kriva, da jo je narava ogoljufala za par občutkov? Ali ni bila proti drugim ravno tako hladna, kakor proti meni? E —

Nekoč sem ji pa vendar očital in ji rekel, da sem si mislih ljubezen žene prej nekoliko drugače, no: kaj mislite — kaj mi je odgovorila nato? — Ha! Ha! Ha!

»Ljubi moj,« je dejala, »nikar mi ne bodi še sentimentalni! — To ni chic! — Midva se vendar ne bodeva ves dan poljubovala kakor dva prismojena golobčka? — No?«

»Ves dan poljubovala,« sem jo zavrnil, »kdo to zahteva? — Ali, ali, ljuba Ela, ti tako čudno ravnaš z menoj! Ti me niti ne opaziš, kadar pridem, tebi je vse eno, kadar odhajam, komaj mi odgovarjaš . . .«

»Kaj naj storim?«

»Druge žene so drugačne z možmi; le poglej mlado odvetnico —«

»— ki priteče njemu nasproti, kakor preoblečen kužek! In potem se objemata — o, kako neokusno! — Romeo in Julija — in oženjeni poljubi!«

»Zakaj neokusno? . . .«

»Saj sta vendar — zakonska!«

— Od tega časa ji nisem nikdar besedice rekel! Midva sva oženjena oziroma omožena, torej nimava — nobene pravice več do ljubezni! Izborno! — Njena logika mi je tako rekoč imponirala! Nehal sem biti »sentimentalni«. — Začel sem zahajati v družbo gledaliških celebritet in »priznanih« pisateljev. Jel sem se resno pečati s svetovnim slovstvom.

6.

Potem sem se stokrat in stokrat pripravljaj, da bi tudi sam kaj spisal. Ali — pogrešal sem ognja, pogrešal samosvoje sile! Pravi pisatelj mora vzeti bralcu lastno voljo, kakor skladatelj poslušalcu. On se mora tako rekoč igrati z njim, kakor mačka z miško. Ako tega ne zna in se sam nerodno lovi po zraku, naj vrže pero v stran in naj gre rajši muhe dresirat. Pisatelj je velikan: on govori tisočim! Zato pa tudi ni vsakdo, da bi smel reči: »Zdaj-le me poslušajte, kaj vam vse povem!«

Kar se mene tiče, nisem čutil ne poguma, ne moči, ne energije. Z Bogom slovstvo! — Z Bogom slava! — —

Imel sem dvoje otrok . . . Sina in hčerko. Ljubi gospod, oba kakor angeljčka! Oba lepa, pridna, dobra . . . Koliko veselja sem imel z njima! — Pomagal sem jima pri nalogah. Izprehajal se z njima. Spremljal ju v šolo in iz šole. — Guvernante nisem hotel, samo da bi ju sam po svoje vzgojil. — Vse je gledalo za nami, koder smo se pokazali! — In kako sta mi bili hvaležni za vse, in kako sta znali ljubiti ti mladi nedolžni srci! Hvala Bogu, otroka nista bila po materi! Čutil sem se zopet zadovoljnega in srečnega . . . In zdaj? — — — Zdaj? Ha! Ha! Ha!«

Pripovedovalec je zopet razburjen poskočil pokonci. Izraz na obrazu se mu je skoro hipoma izpremenil. Iz oči mu je švigalo kakor žgoči bliski, odprte ustnice so mu drhtale . . . V sobici je bilo tako tiho, da je slišal filozof njegovo hitro in naporno dihanje. Oni pa se je stresel in zavpil kakor zdivjan in brezumen:

»Nirvana! Nirvana! Nirvana!«

Sedel je zopet, vzdihnil . . . Potem je v presledkih, vsako besedo jezno in trdo poudarjajoč, urno nadaljeval:

»Po zimi — nekega jutra — so zaprli šole. — Pojavile so se osepnice! — Zboli mi fant — dobi kože! — Jaz sem besnel, divjal! — Nekoč — pridem od zdravnika — on me je vedno tolažil — govoril o okrevanju — pridem vam od njega domov — ha! — Tam v svoji postelji — gospod — tam leži moj mali sin! — Moj ljubi, ljubi sin — mrtev! — Strašno mi je bilo! — In jaz sem bil tako — tako ves divji. — Vse se me je balo — Vse je trepetalo pred menoj! — Preklinjal sem Boga! — Kazen — gospod — božja kazen: zbolela — mi je tudi hčerka! — Ves obraz — prej tako lep — prej tako cvetoč — zdaj ena sama krasta. — Tedaj sem prosil — molil Boga na kolenih — nič — umrla mi je tudi deklica! — En teden, gospod, en teden mi je vzel — oba! — In vzel mi je mojo radost, vzel moje upanje, vzel mojo srečo! — Bil sem zopet sam! — Sam!«

Sedel je utrujen in prosil kozarca vode. Potem je dolgo molčal . . .

— »No, in potem« je povzel iz nova, »potem sem se lotil — filozofije! Bral sem in študiral, da bi pozabil svoje gorje . . . Ali! — Uvidel sem, da tudi filozofija ni vredna piškavega oreha; pograbil sem vso modrost in jo vlekel s sabo k prijatelju, k melanholičnemu tovarnarju, ki ima za svoje stroje velikansko — peč.

Tukaj noter sem zagnal z diabolskim veseljem vse skupaj v ogenj, vse, vse, pravim vam, vse lepo po vrsti, kakor se spodobi taki gospodi, namreč najprvo jonske modrijane, slavni heraklitezem in Pitagorove cifre, takoj za njimi Eleate in atomike, Sokratove definicije in indukcije z dajmonijem vred, cirenajski hedonizem, Platonove gra-cijozne izmišljotine in tudi prazne bajke vrlega njegovega učenca in nasprotnika Aristotela, potem epikureizem, stoicizem, misticizem, oba Bacona, Spinozevo glasovito izbrušeno substanco, Lockejev in Humejev klobasarski kriticizem, Leibnizeve eklektične refleksivne in prilične filozofeme, prestabilirano harmonijo in monade, visoko poskakujoči slamnati dualizem mojstra Kanta z vsemi kategorskimi imperativi žalostne postave, Fichtejevo fantastično žlobudravost kakor tudi Schellingovo prisiljeno zelje prirodnega modroslovstva, otročje neumno fenomenologijo arogantnega tepca Hegela, ki nosi zastavo zedinjenih privilegiranih prismod celega sveta in vseh časov, Herbartovo metafizično babjevero, Hartmanove vodene proizvode nezavestnih ganglij in kulturo skisane omedlevice, in vrh vse te prazne suhe slame najnazadnje še nihilistični pesimizem strica Schopenhauerja za kazen, ker je on največ prepisal in za marsikatero pisano pero opulil častitljivega starega papa Buddho!

Vsi ti pomilovanja in palice vredni mislavzarji naj me pokonci v uho pišejo! — Trikrat križ čez nje! Okrajšajmo nauke Buddhe in recimo: Vse skupaj ni nič . . . $x + y = 0$. Slava ničli! Nirvana!

Obesil sem torej vso umetno izvaljeno in dolgočasno prepečeno modrost enkrat za vselej na klin in postal zopet pameten človek.

Tik svoje vile v Vöslavu sem imel velik, lep vrt. Postal sem sam svoj vrtnar. Živel sem mirno . . . Vesel sem bil nedolžnih rožic, vesel ljubkih ptičkov . . . Nič več se nisem napenjal, da bi zvedel in si primislil več, kakor je narava dovolila človeškim možganom. Hvalil sem Boga, da me je zopet pamet srečala . . .

Kar sem dobil anonimno pisemce!

7.

»Blagorodni gospod!« mi je pisal neznan prijatelj, »Vaša dražestna soproga se z gospodom —«

Dalje nisem mogel brati! — Čutil sem, kako mi je zavrela kri. — Strašne slutnje so se me polastile! — Početkoma nisem hotel dalje čitati . . . Bal sem se, da bo nekaj modernega, nekaj groznega! — Vrgel sem list v stran . . . Anonimno pismo, sem si dejal, pismo brez podpisa, ni vredno, da bi je človek pogledal. — Vendar me je potem zmagala radovednost; pobral sem papir in ga prebral do konca:

»Vaša dražestna gospa z gospodom baronom Waldersdorfom slepe miši lovi. Ne bodite vendar tako kanibalsko zabiti in stopite vsaj nekoliko na prste za čast svojega imena! Pomagati Vam ne morem: pomilujem Vas pa, kar se da! Izvolite torej mladega lajtnanta in lepo soprogo včasih malo opazovati in se na svoje oči preveriti, da se Vaš odkritosrčni dopisnik ne laže, poročajoč Vam o nesramnem razmerju, o katerem si čivkajo že jari vrabci na strehah. Tako je, če vzame star dedec mlado dekle!

Z izvrstnim sočutjem Vaš vdani Antidonžuan.«

Tačas sem obstal, kakor okamenel. Bral sem impertinentne vrstice drugič, tretjič. Razumel nisem nič več . . . Posamezne besede so se mi zdele rdeče, kakor pisane s krvjo . . . Začel sem divjati . . .

»Kdo je to pisal?« — sem kričal. Letal sem po sobi gori in doli, si imenoval vse znance. — Pozneje mi je vendar prišlo na misel, da tako raziskovanje nima nikakršnega pomena. Naj bo, kdor hoče! Glavna stvar je, da doženem, če je ona res — In Waldersdorf? — Ta? — On, ki se ni nikdar posebno zmenil za-njo?!

Razburil sem se tako, da sem zarjovel kakor obstreljena zver. Razkosal bi jo bil, ako bi mi bila stopila moja žena ta trenotek nasproti. Silil sem se, da bi bil miren, silil sem se, da bi mislil . . . Vzel sem perfidno pismo, je raztrgal na drobne kosce in jih teptal z nogami. Kmalu zopet sem jih zbral in sestavil, tako da sem lahko iz nova bral brezimno novico. — Jokal sem se od jeze.

»Nekaj moraš storiti,« si rečem. — Skočim v svojo spalnico, odklenem omaro, vzamem revolver in ga pripravim. Zdaj pa skozi njene sobe! — Iščem je povsod . . . Nje nikjer! — Grem na vrt, skrijem orožje v žepu . . . Vrnem se, tresoč se po vsem telesu.

— Tam ob balustradi zagledam svetlo žensko krilo . . . Požurim se . . .

»Stoj!« zavpijem . . . Ona se obrne.

»Gospod, vi velevate?«

Bila je — hišna! Gledala me je vsa osupla. Takoj sem se spomnil, kar sem v svoji jezi pozabil — da je Ela na Dunaju!

— Tedaj sem se iztreznil. »Napreči!« sem zapovedal in šel v svojo sobo. Dolgo me je čakal voz. Umil sem si obraz, da bi izbrisal sledove svoje vznemirjenosti. Kaj poreko posli? — In čemu se razburjam, predno ne vem, ali je oni pisal resnico ali ne? —

Mirno sem sedel v voz.

»Na izprehod, proti Dunaju!« sem velel slugi.

Bil je lep, jasen, nekoliko hladen jesenski dan. V svežem zraku sem se polagoma pomiril in si naredil svoj načrt . . . Vse sem do dobra premislil, popolnoma hladnokrvno uvažil vsaki slučaj.

Dva, tri dni pozneje — včeraj sem se odpeljal skrivaj na Dunaj.

8.

Od mojih poslov ni nihče vedel, kam odhajam. —

Ko pridem na svoj dom na Dunaju, ni bilo žive duše iz nobenega kota. Zvonilo je ravno poldne.

— Ključe sem imel s seboj.

Odklenem njene sobe . . . Nikjer nikogar! — V spalnici Elini sem videl, da je ona bila ravnokar tukaj! —

Na toaletni mizici je ležalo vse križema . . . Srebrni glavnik je bil padel na tla. Ona ga je, bržkone v naglici, tam pustila. — Pri-pognem se mehanično, da ga poberem; kar zagledam na preprogi posetnico! Zapisano je bilo na njej le malo besed z violetno tinto:

»Ponedeljek popoldne, kakor po navadi. Gotovo!«

Na drugi strani je stalo ime — Waldersdorfovo in njegov grb . . . Torej le res! — On! Nikdar ne bi bil mislil njega, ako ne bi bil dobil tega dokaza. Nikdar barona nisem opazil, da bi se bil kdaj moji ženi kaj laskal. Ne, on je bil edina izjema! Dvoril je drugim, pa posebno ognjevitost tudi ne. Vedno sem bil preverjen, da se za nobeno ne zmeni preveč. Ele se je pa še celo — ogibal . . . Ha! Ha! Ha!

In ravno z njim se je ona tako imenitno zabavala, dočim sem jaz — jaz tepec — ljubke ptičke poslušal in zalival nedolžnim rožicam! — O!

Pustil sem vse, kakor je bilo prej, zaklenil vrata na koridoru in shranil ključe. Potem sem šel v drugo, manjšo, orijentalško opravljeno sobo. Tukaj — sem slutil — ga ona sprejme.

Ogledam si revolver in se skrijem za širokim, težkim zagrinjalom ob oknu.

(Konec prihodnjič.)

Prešernova pesem o povodnem možu.

Spisal L. P.

Ta pesem je zanimiva v marsikaterem oziru. Ker pa Levstik o njej trdi marsikaj, v čemer mu ne morem pritrditi, me je to napotilo, da izpregovorim o njej posebej. Najprej pravi Levstik: »Ta pesem si je v rodu z Lenoro, zato je v knjigi precej za njo postavljena. Ne da bi rekel: »ni izvirna«, ampak le toliko je gotovo, da Lenora ga je izpodbodla, da je jo naredil.«

Sorodnosti obeh pesmi nihče ne taji; da je pa Lenora sprožila balado o povodnem možu, tega vpliva bi jaz nikakor ne pripisoval Lenori. Res je, da hodita obe pesmi pri Prešernu nekako vzporedno pot. Obe sta namreč z »Lažnjivimi pratikarji« in »Zarjoveno devico« vred izmed najstarejših Prešernovih pesmi ter spadata vsaj v leto 1826. ali pa še katero poprejšnje. (Primeri Prešernovo pismo do Čopa z dne 13. febr. 1832. — »Ljublj. Zv.« VIII. 570) Obe sta bili skupaj prvič natisnjeni v prvem zvezku Kranjske Čebelice l. 1830. — In neka sorodnost predmetov v obeh baladah se res ne da tajiti.

Toda iz vsega tega jaz vendar nikakor ne bi sklepal, da je v Bürgerjevi Lenori iskati povoda Prešernovemu povodnemu možu; kajti ni prezreti tudi tega, kar nam Levstik sam pripoveduje ob drugi priliki (»Ljublj. Zv.« I. 446.) iz P. Marka knjige »Bibliotheca Carnioliae«, str. 16., da je bil namreč že Disma Zakotnik poleg drugih narodnih pesmi zapisal tudi pesem »od lipe na Starem trgu«. Nemo goče tedaj ni, da je imel Prešeren še kaj raztresenih sledov o imenovani narodni pesmi, in da je ta narodna pesem morda obsegala isto snov kakor Prešernova balada. Gotovo pa je, da je Prešeren to snov poznal iz Valvasorja; kajti prvotni naslov v Kranjski Čebelici I. 40. se je glasil »Povodnji mosh, balada is Valvasorja«. — Ko je pa bila domača pravljica Prešernu iz Valvasorja znana, tedaj pač ni potreboval več Bürgerjevega vpliva, ampak mu smemo že pripisovati toliko samostojnega pesniškega okusa in iznajdljivosti, da se je sam ob sebi odločil, da to domačo ljubljansko pripovedko obdela pesniško. Pesniški značaj pripovedke in domača nje izvirnost, to je po mojih mislih bil Prešernu boljši povod, da je Valvasorjevo pravljico preoblekel v pesem. —

Dalje razlaga Levstik tako:

Jih dokaj jo prosi, al vsakmu odreče,
Prešerna se brani in ples odlašuje.

»V Čebelici je bila deklica te pesmi imenovana Zalika, zdaj pa se ji pravi Uršika. Morda res kdaj kaka Uršika ni hotela plesati s Prešernom; zakaj beseda »Prešerna« tu tako stoji, da lahko pomeni »prevzetna«, in tudi je lahko lastno ime. Ali je tudi mogoče, kar je še podobneje resnici, da se ga je branila Zalika, in zato jo je imenoval v povodnem možu, ko ga je prvič dajal na svetlo; ali leta 1847., ko je drugič bil tiskan povodni mož, je menda že bil pozabil jezo, in zato je iz Zalike naredil Uršiko.« Tako Levstik.

Tudi ta razlaga, češ, da se je pesnik po svoje znosil nad kako Zaliko ali Urško zato, ker ni hotela z njim plesati, ker mu je, kakor pravijo po domače povedano, »dala korb'co«, tudi ta razlaga mi nikakor ne prija. Nikakor ne verjamem, da bi smeli Prešerna, kakor koli si bodi, četudi le od daleč primerjati s Horacijem glede njegovega maščevanja nad Kanidijo.

Verjetnejše je to-le: V prvi redakciji imenovane balade je nazval prevzetno dekle Zaliko pač le iz tega vnanjega vzroka, da bi dosegel ono presenetljivo prigrasje med imenom in njega pridevkom, katero imenujejo poetike z latinskim terminom »annominatio«, z grškim pa *παρρηχισις* ali *παρονομασία*. V besedah:

Rosál'ka ga sala omréshit' shelí
Saljúbljeno v njéga obrázha ozhí — —
Rosál'ka shé sala pred tabo fim sdáj,
Rosál'ka presála, perprávljen na rāj

imamo podobno prigrasje ali aliteracijo kakor v:

Rozamunda roža deklic — —
Lepši Lejla mu dopade — i. t. d.

Zaliko jo je imenoval, češ ker je bila »zala«, ker je bila najlepša izmed tedanjih ljubljanskih lepotic.

Pri drugi redakciji pa si je menda premislil, da se mu je zardela važnejša zgodovinska natančnost, posneta po Valvazorjevem poročilu, nego sama igrača prigrasbe ali aliteracije. Zato jo je, sledeč Valvazorjevemu poročilu, v drugi redakciji nazval Urško. — Zalika je govoreče ime (*nomen est omen*), za njo govori aliteracija, za Urško pa zgodovinsko poročilo. —

Toda poslušajmo sedaj Valvazorjevo obširno pripovedovanje. Že v XI knjigi na 685. strani, govoreč v 2. odstavku o reki Ljubljanici in o plovbi po tej reki, omenja to pripovedko s sledečimi besedami (preloženimi): »Predno se pa od Ljubljanice poslovimo, treba še to

povedati, da se nahaja v njej prikazen, katero imenujejo povodnega moža, in da se ta večkrat po noči pokaže, in da je to tako splošno znano, da ve vsaki čolnar in ribič na Ljubljani dovolj o tem povedati. Kakor se sploh pripoveduje, je v prejšnjih časih ta pošast večkrat tudi pri belem dnevu prišla iz vode in se je prikazala v človeški podobi. In prikazala da se je potem leta 1547. prvo nedeljo meseca julija na Starem trgu pri vodnjaku, kjer je bilo vse sosodstvo zbrano in se je s poštenim plesom razveseljevalo, kot zalo olepotičen mladenič čedne in brhke postave; prijel da je neko dekle, Urško Šeferin, se z njo precej seznanil in naposled mimo Stiškega dvorca proti reki zaplesal ter planil z njo v vodo. Ta nenavadni dogodek hočem obširneje razpravljati v letopisnih zgodbah. Odkar so pa reko večkrat blagoslovili in posvetili, pa ta pošast bolj miruje. Vendar bi se dala o tej prikazni napisati obširna knjiga, kakor jo je napisal Praetorius o sleškem duhu Libercunu (ali Repoštevju), ako bi hotel vse popisati, kar ljudje o njej tvezejo in pripovedujejo. Toda jaz sodim, da se ponajvečkrat večini pripovedk prav mnogo doda in pridene.◀

Obširnejše poročilo čitamo XV. 460., kjer Valvazor v 19. poglavju piše o povodni pošasti, katera je bohotno ženščino s seboj v vodo speljala itd. Njegove besede se glase preložene: »Na 685. strani XI. knjige sem svojo besedo zastavil, da pošastni dogodek, ki se je l. 1547. pri nekem plesu v Ljubljani primeril, tukaj med posebnimi dogodki razložim obširneje; torej moram sedaj besedo rešiti in izpolniti. Prvo nedeljo malega srpana (Heumonat) prej imenovanega leta se je sešla v Ljubljani na Starem trgu pri vodnjaku, katerega je takrat poleg stoječa lepa lipa pretvarjala v kratkočasno zabavišče, po stari navadi na tem trgu vsa soseska; uživala je tu poleg prijetne godbe svoja s seboj prinesena jestvila po starem nekdanjem običaju v prijateljski zaupljivosti, namestu katere se dandanes žalibog skoraj povsod vriva francoska nezaupnost, slepilna udvorljivost, okrinkana zvijačnost in hinavščina poleg prokletega spletkarstva. Po starokranjsko t. j. v pošteni, odkritosrčni dobrodušnosti in iskreni prijazni so se med seboj razveseljevali in po obedu so se zabavali tudi z navadnim plesom. Ko se že to veselost nekaj časa uživali in so že bili vsi dobre volje, da — veselje je bilo vsa srca že popolnoma obladalo: glej! tedaj pristopi lepo opravljen, brdkostasen mladenič ter se ravna, kakor da bi rad z njimi nekaj rajev zaplesal. To celi družbi niti najmanje ni bilo nevšečno in se ji tudi ni zdelo čudno, ker je bilo po običaju dovoljeno vsakemu vstopiti v tako veselo družčino. Najprej je zbrane

prav vljudno pozdravil, podal tudi vsem navzočnim prijazno roko; a dotik z njegovo roko je pri vsakomer provzročil nenavaden občutek, alteracijo ali zono (grózično ganjenje); kajti njegove roke so bile izpremrzle in mehke. Takoj potem se je naklonil eni izmed okrog sedečih, da bi z njim zarajala, ter si je izbral za svojo plesalko sicer lepo nališpano in zunanje lepoobrazno, toda po mišljenju in po nravi nelepo, prešerno mladenko, ki je bila iskra in razposajenega vedenja, ki je namesto deviškega samovanja živela v razuzdanem življenju. Ta mlada venerila in radoživa veseljačica, katere pravo ime je bilo **Urška Šeferin**, se je znala po njegovo prav kmalu prilagoditi in se je vsem norčavim burkam privadila, tako da je vse kazalo: češ, enako se z enakim ne bi moglo nikdar bolje ujemati in družiti. Ko sta tedaj po običajni navadi nekaj rajev odplesala, sta se polagoma spustila v razširnejši ples ter sta začela od prostora, ki sicer raj in rajalce ograja in omejuje, vedno dalje krožiti in večje kolobarje delati, tako da sta od imenovane lipe priskakala in priplesala proti Stiškemu dvorcu in mimo njega proti reki Ljubljani združema; le tu pa sta završila tako zvani pomet (Kehraus — dal Bog, da ne za večno!); kajti vpričo ondi navzočnih brodnikov, ki čakajo vedno za prevoz pripravljeni, sta naposled oba skočila v Ljubljano ter izginila gledalcem izpred oči; pa ju tudi pozneje ni bilo več videti. — Omenjena lipa je do leta 1638. še stala, torej skoraj 91 let; tedaj pa jo je naposled rajni gosp. Ludovik Schönleben kot višji mestni blagajnik dal posekati, ker je bila od starosti že vsa telava in polna mrčesa. In na njenem mestu je začela mestna občina graditi iz lepo izlikanega mramorja lično izklesan lep vodnjak. — Nad to dogodbo se je imenovana družba in cela sooseska tako zgrozila, da je še tisto uro raj ponehal, in da si nihče več ni upal začeti kakega plesa in razveseljevanja i. t. d. — Končuje se Valvazorjevo poročilo z razblinjenim svarilom pred razuzdanostjo in plesalsko lahkomiselnostjo. —

Izmed inahic v obeh redakcijah naše balade omenimo lahko še to: 4. grano 3. kitice se v »poezijah« glasi:

Modrij in zvijač je vseh bila umetna —

V Kranjski Čebelici se je ta verz glasil:

V svjazhah, ko nekda Armida, umetna —

Že v 2. kitici nam slika pesnik Urškino (oz: Zalkino) omreževalno koketnost podobno kakor govori Horacij o Barini (od. II. 8.). Da bi nam jo pa še živeje predočil kot pravo koketno ljubovalko, jo pri-

merja s Tasovo mamljivko Armido (v osvobojenem Jeruzalemu). — Armida bodi v tej primeri prototip prave ljubohlepnice in neodoljive kokete. Kakor je čarokrasna saracenska Armida omamila mnogo krščanskih vitezov in križarskih junakov in naposled tudi samega Rinalda, tako je tudi lepa Urška predobro znala omreževati v svoje ljubovalne zanke tedanji moški svet ljubljanski. —

Valvazorjevega povodnega moža je bilo spoznati po alteraciji ali zoni, ki jo je vzbujal dotik njegove roke; pri plesu Prešernovega povodnika se je pojavilo bučeče vršenje vetrov in strašno grmenje; povodni mož narodne pesmi (Koritko I. 79.) pa je silnejši in surovejši hrust, ki stiska svoji plesalki roke tako, da ji kar kri izza nohtov udarja. —

Koliko pozornosti in zanimanja je Prešernova balada o povodnem možu v prvem zvezku Kranjske Čebelice vzbudila med tedanjimi domačimi izobraženci, to nam dokazuje dr. Česnika četudi šaljivo, vendar iskreno pismo, s katerim Prešerna izpodbuja, naj Zaliki kmalu preskrbi rodnega bratca ali sestrico, da bo kaj družbe, da ji ne bo dolg čas, t. j. naj poleg balade o povodnem možu zloži še kaj izvirnih balad in romanc, a ne prevodov, kakor je Lenora. Z neslanicami prof. Jak. Zupana pa ni treba polniti Kranjske Čebelice. Česnikovo pismo slove v izvirniku:

Herrn Dr. Siebenschläfer!

Ich lebe der frohen Hoffnung, daß die Zeit einer neuen Entbindung nicht mehr weit ist, und daß Du Deine Salika mit einem hübschen Brüderchen oder mit einem netten Schwesterlein erfreuen wirst. Lass ihr die Zeit nicht lang werden. Schenke ihr ein leibliches Geschwisterchen; lass das Adoptieren zum Teufel gehen: eigene Kinder vertragen sich mit fremden nicht wohl. — — — — —
— — — — — Ich erwarte also ganz zuverlässig eine neue Leibesfrucht in der Zhebéliza von Dir. Nur Prof. Suppan soll sie mit seinen ungesottenen Plunzenstücken nicht bespucken. Adieu Herr Doktor, adieu Herr Papa. Ich bin

Dein

Zhefnik.

Frančišek baron Trenk, vodja pandurjev.

Spisal Ivan Steklasa.

(Dalje.)

2. Trenk na Ruskem.

leta 1738. se je poslovil mladi Trenk od svoje soproge in dece, katerim je seveda obljubil, da jih kmalu zopet obišče. A nikdar več jih ni videl. Hitro zaporedoma so mu pomrli otroci in od žalosti kmalu za njimi tudi mati. Tako je bil zopet stari Trenk sam gospodar obsežnih posestev po Slavoniji, dočim se je sin vdal vojaškemu življenju v tuji državi.

S polkovnikom Kumingom in 300 konjiki je odrinil mladi Trenk v Rusijo preko zamrle Visle; tu se je skoraj ponesrečil pod ledom. Dne 28. malega travna je prispel s svojo četo že v Kijev. Odtod je pohitel čez Dneper v ruski tabor, kjer je bilo zbranih 150.000 vojakov.

Dne 20. velikega travna so se vzdignili proti turški trdnjavi Bender. Na potu se je Trenk razprl s polkovnikom Kumingom, kateremu je bil posodil 338 cekinov, ko sta potovala z Ogrskega, takisto z majorjem Novatom, in moral je večkrat sedeti pri profozu.

Ko je bila te zadeva poravnana, ga je poslal general Minich z naročili k upravitelju mesta Očakova, a odtod dalje v Astrahan.

Dočim se je Trenk mudil v teh krajih, se je utaboril Minich na Bugu. Na tem pohodu je napadlo rusko vojsko, ki je spremljevala prtljago, do 200.000 Tatarjev in Turkov. Vojska se je postavila v bojni red ter se tako dalje pomikala.

Naš Frančišek se je bil med tem povrnil k ruski vojski, toda bil je zopet pri profozu. Kar je začela Kumingova četa omahovati, bodi si od strahu, bodi si iz kakega drugega vzroka. To je opazil Trenk, in kot junak je skočil pred polk — kajti dobro je videl, da je zmaga zavisna od trenutka — ter zavpil: »Kdor je junak in ima pogum, za menoj!« Te besede so obodrinele kakih 200 junakov, ki so skočili za Trenkom kakor slepi. Tudi vsi drugi so se spustili za njimi, ne hoteč se osramotiti. Tako so zmagali Rusi mnogo večjo turško vojsko. Minich je seveda pohvalil Trenka pred vso vojsko ter mu obljubil, da se bode spomnil pri prvi priliki.

Po tej zmagi je prekoračila ruska vojska Bug ter se spustila skozi stepe proti Dnepru. Toda našemu Trenku ni bilo po volji služiti

pri taki vojski, kjer so nanj prežali mnogi njegovi protivniki. Zatorej je sklenil, da se čim preje vrne k svojemu 86 let staremu očetu.

Med tem je napadla sovražna vojska v drugič rusko prtljago, a je ni mogla oteti; kajti Rusi so se pogumno branili 24 ur neprenehoma, dokler jim nista prišla v pomoč dva nova polka. — Pri tej priliki je bil Trenk ranjen s sulico, ki mu je obtičala v prsih, dokler je ni potegnil sam iz rane. Besen ko ranjen ris se je vrgel na Tatarja, ki ga je hotel s to sulico ubiti, ter mu je glavo odsekal v divjem begu.

Ruska vojska se je morala kmalu po tem vendarle povrniti v svoj zimski tabor; kajti nastopilo je bilo hladno vreme, in boleznj so hudo gonobile vojake.

Sedaj je hotel Minich rešiti tudi pravdo Trenkovo, katero je imel s Kumingom in Novatom. Oba častnika sta tožila Trenka, češ, da se hvalisa, da je v rodu s cesarico Ano. In četudi Trenk ni nič neresničnega trdil, kakor nam je znano, so ga vendar obsodili radi tega bahanja na prognanstvo v Sibirijo. Toda njegovi sovražniki vendar niso uspeli s to obtožbo; kajti general Minich je izpremenil ono strogo kazen v večtedenski zapor. — Predno so ga izpustili, je obljubil, da prinese v tabor tri turške glave, ali pa da mora slavno pasti na bojišču. Bil je mož beseda, kajti še tisti dan je prinesel v tabor tri turške glave, katere je imel privezane na sedlu. —

Med tem je bila minila zima. Ruska vojska, ki je štela 160.000 mož, se je vzdignila 10. velikega travna l. 1739. iz tabora ter se obrnila proti poljski Ukrajini. Trenkov polk je bil nastanjen v Njemrovi. Dosedaj se je ponašal Trenk mirno; tukaj pa se je sprl s svojim polkovnikom radi dopusta. Ker sta bila oba protivnika nagla, sta se kar zgrabila; vendar je bil Trenk močnejši ter je polkovnika tako zdelal, da je moral nekoliko dni ležati. Dobro je bilo za oba dva, da Minich ni nič zvedel o tem prepiru; kajti oba bi bila radi tega hudo kaznovana.

Ruska vojska je kmalu potem udarila na turško trdnjavo Hočim blizu Kamenca. Tukaj je bil Trenk ranjen. Svinčenka pa mu je ostala v prsih do konca življenja, ker mu je zdravniki niso mogli potegniti iz telesa. General Minich je po dokončani bitki obiskal ranjence. Med drugimi je vprašal tudi Trenka, ali je njegova rana nevarna. Trenk mu je odgovoril, da ni nobene nevarnosti, in da se nadeja, da bode mogel že drugi dan zopet naskakovati trdnjavo. In tako je tudi bilo, Rusi so osvojili trdnjavo, in Trenk je postal osem dni potem major

pri polku grofa Orlova; ob enem mu je bilo sporočeno, da doseže kmalu še večjo čast, če se bode ponašal mirno in pošteno.

Od Hočima se je spustila ruska vojska čez Prut do Jaša, od koder se je zaletavala za plenom do Tokšana in Bukurešta. Kar se iznenada začuje glas, da je Karol VI. sklenil dne 18. kimovca (1739) mir v Belem gradu. Radi tega se je morala zdaj tudi ruska vojska vrniti. Cesarica Ana se je kmalu potem pogodila s Turki v Jašu.

Še med pohodom se je sprl Trenk s svojim polkovnikom Ma-
jerjem. Ker je bil le-ta prav točen in vesten vojak, se seveda ni mogel razumeti s Trenkom, ki je bil ravno nasprotno čudi. Polkovnik ga je karal že zaradi tega, ker mu ni o pravem času donášal vsakdanjih vojaških poročil. Trenka pa je jezilo to očitjanje; še huje pa mu je bilo, ko ga je začel polkovnik zmerjati vpricho njegove čete, češ, da je ni dobro izuril. Trenk se izgovarja na razne načine, ali to je polkovnika toliko razsrdilo, da ga je zgrabil za prsi. Trenk ga poprosi, naj z njim govori z jezikom, ne pa z roko. To pa polkovnika le še bolj razjari ter mahne s palico po njem. Trenk ujame palico ter da polkovniku vpricho vse vojske hudo zaušnico. Zdaj potegneta oba sablji, in potolkla bi se bila do smrti, da ju niso zadržali bližnji častniki. Polkovnik, ki je bil sam provzročil ves prepir, je sporočil vse generalu Minichu, le-ta pa je izročil vso to stvar grofu Rumjancovu. Trenka so uklenili na mestu ter ga odpeljali v temnico.

Med zaporom mu je bil pokraden ves denar razen 200 cekinov in dveh konj. V temnici je tudi hudo zbolel. Bil je že tako zdvojen, da ni hotel niti jesti, niti piti, samo da bi ga smrt tem preje rešila teh muk. Toda ni mu bila še usojena zadnja ura.

Nekega dne ga obišče v temnici polkovnik Osten, po rodu Prus, ter mu prinese neko pismo in pa tudi žalostni glas, da so ga obsodili na smrt; zdaj da je skrajnji čas, da se reši. Polkovnik mu razjasni, da se je odločilo nekoliko njegovih prijateljev, da ga rešijo iz temnice ter spremijo do avstrijske meje. Toda Trenka je toliko razburila ta žalostna vest, da je začel glasno psovati ne samo Rumjancova, nego tudi rusko vlado. Polkovnik Osten je radi tega hitro pobegnil, samo da mu ne bi bilo treba kesneje svedočiti radi teh psovk. Trenk je bil tako razjarjen, da se je onesvestil in na tla zgrudil.

Ko se je zdramil, je odprl pismo, ki mu ga je bil poslal stari njegov oče. Naznanil mu je le-ta, da mu je umrla žena in vsi štirje otroci. Ta vest ga je tako genila, da si je zdaj zaželel prijatelja Ostna, da ga reši iz temnice. Toda bilo je že prepozno.

Mesto prijatelja je prišel 10. prosinca leta 1740. pobočnik generala Stockmana s štirimi grenadirji; ti so ga odpeljali bosega na dvorišče. Tukaj so mu prebrali obsodbo. Trenk je bil vsled boleznin in žalosti toliko oslabel, da se je zgrudil. Tedaj so ga vojaki vzdignili in privezali na steber. Potem se je razvrstilo pred njim dvanajst grenadirjev, ki so ga imeli ustreliti vpricho cele vojske.

Ondaj pa se je Trenk iznenada zopet osvestil ter se pozval na vrhovno sodišče; toda prisotniki ga niso uslišali, nego mu pripeli na prsi veliko, iz papirja izrezano srce, češ, da strelci lažje in bolje zadenejo. Taka je bila takrat navada na Ruskem.

Nato mu je hotel rabelj zavezati oči, a Trenk si jih ni pustil. »Kdo je tako krvoločan,« je zavpil, »da se drzne meni braniti, da odprto z nedolžnim srcem gledam v lice nemili smrti?«

Strelci so se nato pripravili, da sprožijo napete peteline; toda predno je zapovedujoči častnik izgovoril usodno besedico »ogenj«, je pridirjal na konju ves zasopljen častnik z belo zastavo ter izjavil, da je Trenk pomiloščen.

Vsi prijatelji Trenkovi so se razveselili te vesti, le njemu samemu se je zdela hujša šestmesečna rabota in pa večno progonstvo iz ruskega cesarstva, ki sta se mu naklonili namesto smrtne kazni. Rusijo bi bil že tako zapustil, toda rabota se mu je zdela nedostojna kazen glede na njegov stan. Zatorej ni bilo baš čudno, da je zahteval, naj izvrše prvo obsodbo. To se pa seveda zdaj ni moglo več zgoditi; Trenk je moral hočeš nočeš v kijevsko trdnjavo.

Ker je bil vedno mrzliččen, ni mogel delati. Nato ga je poslal Minich v kaznilnico Peček, kjer je bilo več nego 400 kaznjencev. Tukaj je bil nadzornik Trenkov sorodnik, ljubimec generala Leontova. Sorodnik ga je osvobodil vsakega dela ter mu dal njegovi časti pristojno sobo. Tako je v tem zaporu živel precej ugodno in ne kot suženj.

V tem zaporu ga je večkrat posetil oni kapucinec, ki ga je bil spremil na morišče. Donašal mu je novice, katerih drugače ne bi bil mogel zvedeti. Tako mu je tudi nekoč sporočil, da je prispela v Kijev soproga generala Löwenthala. Tedaj ga je Trenk poprosil, naj gre k njej, da ji pove kot nekdanji prijateljici soproge Trenkove, kaj se je z njim zgodilo, pa naj jo prosi, da se potegne zanj na odločnem mestu.

To se je res kmalu zgodilo. Vzpricho posredovanja generalice Löwenthalove in grofice Rumjancove je osvobodil general Minich Trenka dne 3. svečana leta 1740. ravno na rojstni dan cesaričin. Po-

prej pa se je moral Trenk pismeno obvezati, da ne pride nikdar več na Rusko.

Trenk se je zahvalil Minichu še tisti dan za izkazano milost, a dne 8. svečana ga je spremil do ruskoavstrijske meje častnik z osmimi vojaki. Pri odhodu mu je izročil Minich izpričevalo, da je izpolnjeval vse vojaške dolžnosti prav točno, in da ni odpuščen iz vojske radi kakšnega prostega zločina. — Kmalu potem je izkusil tudi general Minich sam nestalnost človeške usode; kajti izgubil je na dvoru zaupanje, prišel v nemilost ter bil pregnan v Sibirijo.

(Dalje prihodnjič.)

L I S T E K.

Slovenske Matice petero knjig za l. 1896. nam je naposled došlo. Ker že deloma v tej številki, deloma pa pozneje priobčimo posebne ocene o Knezovi knjižnici Štrekljevih „Slovenskih narodnih pesmih“, Rutarjevem domovinoslovju, in Glaserjevi »Zgodovini slovenskega slovstva«, nam je tu izpregovoriti samo nekoliko besed o »Letopisu«. Poprej pa nam bodi dovoljeno, da se tudi mi dotaknemo vprašanja, zakaj se Matičinih udov število skoro nič ne množi in je v preteklem letu naraslo za celih 16 članov. Toda takoj od konca si usojamo izjaviti, da nas pri tem razgovoru ne bo vodila nikakršna zlovoljnost ali mržnja proti našemu najodličnejšemu ali pravzaprav edinemu literarnemu zavodu, nego z drugimi časopisi vred se zato drznemo baviti s tistim kočljivim vprašanjem, ker smo prepričani, da je to najvitalnejše vprašanje za Slov. Matico, in da treba o njem ugotoviti in razpravljati dotlej, dokler nam bo prilično primeren napredek onega društva porok, da je v pravem tiru; dotlej pa se ni ogniti razmišljanju o načelih in podlagah, na katerih sloni ali naj bi slonela Matica. Res je, da se ravno pri takem načelnem razmatranju hitro zagreši kaka zamera; toda to nas ne sme plašiti, in ako si drug drugemu priznamo, da nas pri takih razgovorih ne vodi nič družega, nego gorko rodoljubje in želja, da bi s svojimi nasveti po svoji moči utrdili Matici stališče — tedaj je že s početka otopljena ost vsaki zamerljivosti. —

Neki slovenski dnevnik je pri tej priliki poudaril, da je še vse premalo razvita Matičina agitacija. Tej misli treba vsekakor pritrditi; z razborito preosnovno poverjeništvu se da še mnogokaj doseči. Poleg vsega tega pa ni z vida pustiti pomisleka, ali ni sploh smer Matičinih publikacij kolikor toliko vzrok njeni nerazširjenosti.

Na občnem zboru Slovenske Matice dne 25. junija m. l. je izjavil predsednik nasproti težnjam, naj Matica odslej goji največ ali celo samo leposlovje, »da njega in odbor nikakor ni volja, da bi se dal tem sirenskimi glasom zapeljati iz pravega tira.« — Že tedaj, ko smo sporočili o tej izjavi (v lanjskem »Zvonu« na str. 511. in 512.),

smo pripomnili, da si tudi mi pridržujemo nekaj opazk k temu predsednikovemu ogovoru, in ravno sedaj je zopet na to nanesa prilika. Zato povejmo sedaj brez okolišev svojo misel, in ta je, da ravno poudarjanje znanstva so tisti sirenski glasovi, ki zapeljujejo Matico, da doslej, kakor kažejo uspehi, to je: skromno število udov, še vedno ni ubrala prave poti. Ta misel je seveda bridka, in k nje spoznanju treba nekoliko zatajevanja samega sebe, nekoliko ponižanja narodnega ponosa, ki je sicer sam na sebi hvale vreden in koristen, a glede Matice očitno kvarljiv in neumesten; kajti prav ta neupravičeni, recimo »znanstveni« ponos je vzrok, da si domišljamo, da bi útegnile leposlovne sirene znižati višek Matičinih publikacij, in nam brani, da ne preosnujemo Matice na oni edino pravi organski podlagi, na kateri bi tako uspevala, kakor »Matica hrvatska« ali pa »Družba sv. Mohorja«.

Bodimo si odkritosrčni in ne slepimo sami sebe! Strogo svetovno znanstvo, kolikor ni v tesni zvezi s šolstvom, se ni nadejati, da bi se sploh kdaj pri nas samostojno razvijalo in gojilo. Slovenec učenjak, bodi si matematik ali fizik ali astronom ali kar koli si bodi, se ne bo nikoli zatekal v popolnitev svojega znanja k slovenskim virom in pripomočkom, in nasproti bodo naši učenjaki vedno, kakor doslej, objavljali svoje strogo znanstvene publikacije v svetovnih jezikih. — To spoznanje naše skromnosti za nas ni nikakor sramotilno. Malo nas je, in do nekaterih duševnih pridobitev velikih narodov se nikoli ne popnemo, in ako bi se hoteli, bi bili podobni tisti žabi v basni, ki se je napenjala — hoteč biti enolika volu — do razpoka. A ta skromnost, pridobljena po treznem uvaževanju dejanskega našega položaja, nikakor ni na kvar našemu ugledu, niti narodnemu ponosu, nego nas bo izpodbujala do tem vztrajnejše delavnosti na onih popriščih, kjer res lahko koristimo milemu svojemu narodu. —

Ali naj se torej sploh znanstvo ne goji v slovenskem jeziku? Pač, kolikor je v zvezi s šolstvom, ki bo gotovo še vedno napredovalo, in pa — domoslovje v širjem pomenu te besede: domača zgodovina, opis naših dežel, domača favna, flora, domača mineralogija, geologija, proučitev svojega jezika, domača folkloristika itd.

Ali celo za gojitev znanstva v tem omejenem obsegu treba obilnih gmotnih sredstev, tedaj pred vsem mnogobrojnega občinstva, ki se za tako znanstvo in njega proizvode zanima, jih čita in — last, not least — plačuje; in takega občinstva — ne zakrivajmo si te resnice — pri nas skoro nič ni — komaj peščičica takih, ki bi si z družbenimi močmi utegnili vzdrževati kako skromno učeno glasilce. In samo ta peščičica — ne trdimo, da niso to najboljši izmed slovenskih sinov, in pa večino imajo v Matičinem odboru — samo ta peščičica zahteva od Matice gojitev znanstva; velika večina Matičinih udov — to je živo naše prepričanje — si želi od Matice ali zgolj leposlovnih, ali pa poljudno znanstvenih, recimo znanstveno-beletrističnih spisov. Preje omenjena peščičica špoga torej v Matičinih publikacijah znanstvo na stroške velike večine Matičarjev.

Je sploh križ z znanstvenim slovstvom, ne samo pri nas, nego celo pri večjih narodih. Tudi nemška velika učena podjetja, kolikor niso spojena s srednjim in višjim šolstvom, ne uspevajo drugače nego s podporo vlad,

akademij in drugih gmotnih sil. To bodi naša tolažba, ker se ne godi znanstvenemu slovstvu samo pri nas tako.

Zato pa iz celega srca odobravamo dr. M. Murka nasvet v zadnjem »Letopisu Slovenske Matice« (na str. 136.), »naj Slovenska Matica razdeli svojo znanstveno in poučno-zabavno delavnost,« a tako — to je naš dodatni nasvet — da i »znanstvenic i poučno-zabavnic naročniki plačujejo in vzdržujejo vsaki za se, eni svoje znanstvene, drugi zabavno-poučne proizvode. In tedaj se gotovo in bistro pokaže resnica naše trditve o tisti učeni peščičici in in tisti leposlovja željni večini Matičarski. Po tem se očito pokaže resnica, da tisto znanstvo goječa peščičica je pasivna, a zalagati ji mora znanstvene proizvode Matičine tista večina, ki si teh proizvodov kar nič ne želi.

Poreče se nam, da je to samo naša trditev, ki nikakor ni dokazana. Poskus velja; naj se napravi tale preprosti eksperiment. Naj se za poskušnjo odmerijo navadnim članom zgolj leposlovne ali zabavno-poučne knjige, a znanstvo naj Matica izključno neguje — kakor se je že nekdanj nameravalo z »Besedo« — v posebnem glasilu, na katero pa se bode posebej naročati. Tedaj se pokaže pristno razmerje med leposlovci in znanstveniki in ob enem dokaže krivica, ki se je dotlej godila Matičarjem-leposlovcem. — Ob enem pa bo Matica, izdajajoč tako, res znanstveno glasilo, po pravici smela za-nje zahtevati gmotne podpore od vlade, deželnih zastopov, bogatih mecenatov in drugih poklicanih faktorjev. In samo ti faktorji so poklicani, da pomagajo iz zagate sicer pasivnim učenim podjetjem.

Ker smo že ravno v tem razgovoru, naj omenimo še enega nedostatka, ki je po naših mislih tudi nekoliko kriv Matičinega nenapredka, in to je: mnogoglavje Matičinega knjižnega odseka. Homerjev rek: »Mnogogospodstvo ne prija, en sam gospod mora biti.« (*Ὅτι ἀρχὴν πολυκοιρανία, εἰς κοίρανος ἕστω*) ima veljavo zlasti tudi glede uredniškega posla; to nam pritrudi vsakdo, kdor se je imel že kedaj z njim baviti, in ne moremo si misliti uspešnega urejevanja brez enotnega odločilnega vodstva. — Javna tajnost pa je, da odločujejo v knjižnem odseku Matičinem ne samo mnogotere glave, ampak vladajo tudi mnogotere struje, in poleg stvarnih (estetiških itd.) obzirov se vrivajo mnogovrstni janzenistični pomisleki, kakršne je n. pr. glede »Slov. narodnih pesmi« bridko ožigosal Jagić. Posledica teh razmer je, da se pisateljem delajo raznovrstne ovire, stavijo razni pogoji, da se jim često vračajo rokopisi v popravo, predelavo itd., in od pisateljev samih smo čuli tožbe o teh in enakih neprilikah, ki jim grene pisateljevanje pri Matici, zlasti tožbe o tistih pretirano tenkovestnih skrupuloznostih, katerim bi se povsod drugod smejali, a mi se jim ne smemo.

Upravičen je ugovor, da Matici dohaja toliko gradiva, da ga en sam urednik ne bi zmagoval, in da je torej delodelje neizogibno. Res je, a potem je naravno, da se po načelu delodelja razdeli dohajajoče gradivo na razne stroke, za katere se določi po en sam strokovnjak, ki je za svoje področje samostojen, odločilen urednik, ne da bi se mu bilo bati, da bi se od druge strani ovrгла njegova sodba glede kakegá rokopisa iz predkopniških pomislekov. Zlasti se izberi za pregled in oceno leposlovnega gradiva pravi mož, ki mu bodo odločilna samo po

vsem olikanem svetu priznana estetiška načela. Seveda bi bil za ta posel brez ugovora najprej poklican g. predsednik sam vzpričo vrlin, o katerih ni treba, da bi govorili.

Silno hvaležna naloga pa čaka Matice po naših mislih na poprišču poljudnega znanstva; tu bi postala Matica res prava mati-učiteljica slovenskemu razumništvu, podajajoč mu po premišljenem načrtu in v estetiški lepi, recimo naravnost beletristični obliki spise iz vseh strok človeške vednosti in umetnosti ter pribavljala tako slovenskim srednjim krogom prave nazore o svetu in življenju. Opravljala bi s tem torej isti posel, kakor ga n. pr. ruska in angleška vseučilišča in učena društva napram izobraženim lajkom s poljudnoznanstvenimi predavanji in publikacijami. Da bi se pri tem zmanjšal duševni višek Matičinih proizvodov, se nikakor ni bati; kajti pisali bi, kakor tam v Rusih in Angležih vseučiliški profesorji, tudi pri Matici strokovnjaki za lajke; in za lajke ni možna druga, nego poljudna beletristična oblika, dočim se Matičini pisatelji doslej teh dejanskih naših razmer jasno ne zavedajo, ampak pišejo kot strokovnjaki za strokovnjake, katerih pa je — naravno — pri nas za vsako posamezno stroko tako malo, da skoro noben strogo strokovnjaški spis ne more računati na celih sto čitateljev, izimši morda pravoslovne razprave, katerim je pa itak namenjen »Pravnik«. — Da bode naš nasvet glede poljudnoznanstvenih spisov v Matici še konkretnjši, si usojamo naravnost povedati, da si mislimo njih obliko nekako takšno, v kakršni prinaša »Neue Freie Presse« v jutranji izdaji iz najraznovrstnejših predelov človeške prosvete feljtone, ki jih spisujejo zgolj učenjaki in strokovnjaki na glasu, a spisujejo tako, da vse brez izjeme lahko čita vsaki izobraženi Nемец. In kdo bi si drznil trditi, da niso Nove Preše feljtoni na istem višku, kakor naše Matice znanstveni proizvodi?

Če so naše tu povedane misli prave, je z njimi dobršno ovržen že tudi drugi očitek, ki ga je izrekel Matičin predsednik na omenjenem občnem zboru proti »leposlovnim sirenam«, rekoč: »Ako bi odbor tudi hotel gojiti v Matičinih knjigah samo leposlovje, ne bi mogel te svoje nakane izvršiti, ker slovenski leposlovni pisatelji premalo producirajo, in ker že naši časopisi vzamejo preveč leposlovnega gradiva.«

Že izza par let »Zvonovega« urejevanja smo se uverili, da je res, kar sploh trdijo, da navzlic vsemu materijalizmu poezija vendar še ne izumira, in takisto zlasti pri nas Slovencih ne; in že izza kratke dobe našega uredništva se je pojavilo lepo število novih talentov, pesnikov in pisateljev. Treba jih je samo poiskati, jih izpodbujati, bodriti, semtertja poučiti; in prav to je sladka kapljica v polni kupi uredniških bridkosti, ko vidiš, kako dovzetni, voljni, nadarjeni so ti mladi ljudje, in kako vidno napredujejo. — Seveda ni pričakovati, da bi se drznili ti mladeniči sami približati preresnobnemu književnemu odseku Matičinemu, a leposlovnega urednika Matičinega dolžnost bodi, da se včasih ponižaj ter idi na pisateljski lov; in lovišča, hvala Bogu imamo še nekaj. Kakor se je rekrutiral in se še rekrutira za »Zvon« mnoga nova pisateljska sila iz nižje vrste časopisov, recimo iz mladinskih ali dijaških, ali pa iz podlistkov naših dnevnikov, v katerih so se vežbali dotičniki; dokler se jim niso ukrepile peroti in se jim niso odprli predali »Zvonovi«; takisto imej tisti bodoči leposlovni urednik

Matičin, tisti *εἰς κοίτην*, v evidenciji pisateljski naraščaj »Zvonov« in drugih leposlovnih listov, iz katerega se zdaj pa zdaj izkristalizuje kaka lepa pisateljska individualnost; in kadar katero iztakne, se ne smatraj preimenitnega, nego se najdenemu pesniku in pisatelju približaj. Skratka: leposlovni urednik Matičin več opravi, ako se bo obračal z določenimi naročili do priznanih, zlasti tudi mladih pisateljev samih, izražajoč jim zaželjeno smer naročenih spisov, nego doseže s splošnimi razpisi. Poleg obilnih gmotnih sredstev — Matičine nagrade so vzpričo nekaterih ustanov v Slovencih še vedno najboljše — Matici ne bode težko si na tak način stalno priklopiti vse najboljše slovenske pesnike in pripovedovalce, in s tem bo obojim ustrezno, pisateljem in Matici. A prav nič se ne bojimo, da ne bi poleg tega naši pisci tudi za »Zvon« in druge liste dovolj producirali. —

Naposled še enkrat prosimo, naj se naši nasveti takisto dobrovoljno sprejmejo, kakor so bili namišljeni, in naj se, ker je resnica, da več oči več vidi, tudi po možnosti uvažijo. —

Sedaj še par besedic o »letopisu Slovenske Matice za l. 1896.« — V obče je v njem ubrana tista pot, ki smo jo zgoraj označili kot najprimernejšo za Matičino znanstveno delovanje; kajti razen obične bibliografije slovenske (R. Peruška) in takisto običnega »Letopisa Slovenske Matice« obsega res tudi zabavnopoučne spise, n. pr. Navratilove »Slovenske narodne vraže in prazne vere« (nadaljevanje, str. 1—46), dr. M. Murka opis »Narodopisne razstave češkoslovske v Pragi l. 1895« (str. 75—137), ki je res prav poljudno in takisto zanimivo sestavljen in le še bolj obširen, nego je bilo istega pisatelja poročilo o istem predmetu, ki ga je priobčil svoj čas naš list; k večjemu bi se dalo Murkovemu spisu očitati, da dojde Matičarjem malo kasno v roke, a tega ni g. pisatelj kriv. — Bolj strokovnjaški, a vendar tudi zanimiv je dr. K. Štreklja »Prinos k poznavanju tujih besed v slovenščini« (str. 138—167), ki se odlikuje kakor vsi Štrekljevi proizvodi poleg vse temeljitosti po preprosti in lahko umevni obliki. — Tudi dr. K. Glaserja kratki sestavek (str. 168—183) nam je, zlasti v vvodnem delu, ugajal. G. pisatelj bo še lahko večkrat zajel iz svoje indološke zaloge kaj takega, kar bo splošno zanimalo slovensko izobraženstvo. — Tudi Jareza Majcigerja črtico »Kamica — Gams« smo čitali — dasi morda z omejenega filološkega stališča — prav z zanimanjem, vendar menimo, da bi bil lahko pisatelj mnogokaj točnejše, krajše in jasnejše povedal, in ni mu bilo treba trošiti toliko besed, da je prišel do zaključka, da nemški naziv »Gams« za vas blizu Maribora in podobna nemška krajevna imena so potekla iz slovenske podstave »Kamenica«. Da pa tudi nemški Gams = Gemse in ital. camozza in druge romanske sorodkinje izvirajo iz slov. »Kamenica, Kamica«, tega pa g. Majciger ni do cela dognal; nas vsaj njegovo dokazovanje ni preverilo; romanski izraz je predaleč razširjen (tudi v španščini), nego da bi bilo misliti na slovenski vpliv. — Celo presenetil pa nas je tega dokazovanja nepričakovani zaključek, »da je prebivalo pred Romani in Germani po planinskih deželah ljudstvo, katerega jezik je hranil koren za besedi gamiza, camozza itd.« . . . to so seveda Slovenci; presenetil nas je ta zaključek ne samo zategadelj, ker se je g. pisatelj pokazal gorkega pristaša tiste, recimo: Trstenjakove teorije, katera je dandanes pač že popolnoma pokopana (prim. »zagovor« k Rutarjevi knjigi o Trstu

in Istri in pripomnjo pod črto v dr. Kosa oceni te knjige v le-tej številki »Zvonovi«, ampak tudi zato, ker nikakor ne sledi iz prejšnjih premis. Ali so dotični nemški in romanski izrazi dokazani za dobo pred l. 568. po Kr.? Tega ne dokaže niti stvn. gamuz, ki ga je pa sam Kluge opremil z zvezdico, češ, da ni dokazan, ampak samo možen (gl. »tolmač kritic« v Klugejevem »Etim. slovarju« na str. XXIV.). —

H koncu naj v razgovoru o »letopisu« še primomnimo, da se nam prav škoda zdi dragega prostora, ki ga zavzemajo razna tajnikova poročila (str. 215—288), ki so srez najmanjše slovstvene vrednosti. Naj bi se vendar slavni odbor odločil jih izdajati v posebni brošurici (nalik Matice hrvatske »Izveštaju«), ki se ne bi razdeljevala samo med članove, ampak bi bila tudi dober pripomoček za agitacijo, o kateri smo govorili v začetku tega svojega razgovora.

»Rodoljubje in ljubezen.« Spisal Fran Govekar: izdala v „Knezovi knjižnici“ „Slov. Matica“.

Pred nekaterimi leti je hotela na našem novelističnem polju nastati suša. Starejši, pripoznani in priljubljeni novelisti in romanopisci naši, ki so nam ustvarili tako izvrstnih del, da se nam jih tudi pred vnanjim svetom ni baš treba sramovati, so jemali svoja peresa čimdalje redkeje v roke; nekateri med njimi pa so jih kar položili na stran. Vzroki tej malo veseli prikazni so različni, no čisto naravni. Pri nas Slovencih se kaj lahko prigodi, da leposlovnemu pisatelju, ki je ob enem rodoljub, politik, publicist in javni dejatelj sploh, „političnih bojov viharji prehitro izsuše vir umetniške fantazije“. Slovenski pisatelj se tudi ne more izključno posvetiti leposlovju, umetnosti in idealom, kakor to stori kak Anglež, Francoz ali Nmec. Slovenec ob leposlovnem peresu ne more živeti. Poleg svoje maloštevilnosti smo tudi premalo izobraženi, da bi vedeli ceniti umetnost in duševni trud. O zanimanju za domačo umetnost in o duševnih potrebah slovenskega občinstva bi mogli založniki in tiskarji svobodomiselnih leposlovnih knjig podati kaj poučno statistiko . . .

In v takih razmerah naj v novelističnem proizvajanju ne nastane stagnacija?

In, kar ja še hujše: — mladih, veliko obetajočih novih talentov ni bilo od nikoder!

Pa tudi to je naravno!

Vsako leto ne rodi dobrega, močnega, ognjevitiga vina; izviren, genijalen beletrističen pisatelj pa se tudi ne rodi vsako leto — niti iz velikih narodov ne, še manj izmed malega naroda . . .

In je-li narodnopolitični, narodnogospodarski ter narodnokulturni položaj naš ugoden umetniškemu ustvarjanju? Gotovo ne . . . Kar so za organsko življenje oplojujoči solnčni žarki, to je za kulturno življenje — svoboda.

Le v luči svobode prospeva prava narodna in človeška prosveta, in vse tisto, kar leži v pojmu njenem: blagostanje, znanost, umetnost, pravost, omika.

Obsevajo in ogrevajo li svetli svobode žarki narod naš? . . .

Borba za obstanek naše narodnosti nam absorbujeta veliko preveč duševnih moči,

V šolah uklepajo naš slovenski duh v tuje jezične oblike. Saj nimamo ne svojih srednjih šol, ne svojega vseučilišča — po nekod še niti svojih ljudskih šol ne!

Kako, kdaj in kje naj potem duh naš postane svoj? Zasužnjujejo nam ga že za mlada in mu vežejo peroti.

Duhu našemu obleka in oblika je materni jezik. A mi Slovenci nimamo še danes dovolj prilike, da bi se vadili že izza mlada, že v šolah, dajati mislim svojim tudi svojo, slovensko jezično obliko. In vsaki, tudi najgloblji misli treba, da more jezik dati vnanji izraz. To velja v znanosti in v umetnosti. Jezik je z duhom našim tako tesno spojen, da pravi neki francoski pisatelj, da je jezik logika; saj bi človek brez jezika, brez besed niti misliti ne mogel. V nobeni stroki mišljenja pa ni tako potrebno, da vsebina dobi kongruentno obliko, da misel najde najprimernejši jezični izraz, kakor v poeziji in v leposlovnem ustvarjanju sploh . . .

V novejšem času smo storili tudi glede ravnopravnosti našega jezika korak dalje. Pogoji, da se kje prikaže izviren leposloven pisatelj ali morda naravnost umetniški genij, leže sicev v globočinah, katerih nam ne more odkriti niti najizurjenjši dušeslovec, socijolog ali filozof; toda dvoma ni, da nam je ravno to intenzivnejše gojenje materinščine v šolah, da nam je nova šola naša pomagala vzbuditi nekaj novih velikih talentov na novelističnem polju našem.

Nekateri med temi mladimi umetniki so že sijajno dokazali, da so res umetniki »po božji volji«.

Tako je naša lepa književnost dobila velikega humorista Radoslava Murnika, čigar neizčrpni, živahni humor briljira v vseh barvah, čigar dovtipi pokajo iz ust njegovih novelističnih oseb ko šampanjski zamaški, in čigar šegavost brizga vodo sveže šale na vse strani.

Dobili smo duhovita pripovedovalca Aleksandra Orla, spretnega Premca ter še nekatere druge.

Odlično mesto med temi novimi pripovednimi pisatelji zavzema tudi genijalni Fran Govekar, čigar povest »Rodoljubje in ljubezen« je ravnokar izšla v »Knezovi knjižnici« »Slovenske Matice« . . . *Aškerc*.

(Dalje prihodujč.)

Slovenske narodne pesmi. Uredil dr. K. Štrekelj. V Ljubljani 1896. II. snopič 8°. 195. Izdala in založila „Slovenska Matica“.

V dobi, ko se je vse navduševalo za narodno pesništvo, tudi Slovenci niso mogli zaostati. Tudi v nas je torej neutrudno nabirala narodno blago cela vrsta vrlih in vnetih mož od Vodnika in Prešerna pa do najnovejše dobe liki marljivim čebelam. Zanimali so se pa tudi možje drugih narodnosti za naše narodno pesništvo, n. pr. Grimm, Čelakovský i. dr. — povsod pa je posredoval naš Kopitar, pravi slovenski Herder glede čuta, okusa in razuma za narodno pesem.

Vzpričo tega zanimanja smo sicer dobili nekaj izdaj, toda nobena ni bila na pravi podlagi, ker so si dotični urejevalci šteli v dolžnost in seveda tudi v zaslugo, da so temeljito popravljali narodno besedilo in po svoje kovali ter dodajali cele stihe, za kar nam je najboljši dokaz St. Vraz.

V naši dobi, ko je narodna zakladnica deloma že izčrpljena, pa se po pravici nadaljuje započeto delo s kritičnimi izdajami, ki ustrezajo znanstvenim zahtevam. V Peterburgu n. pr. izdaje prav sedaj prof. A. J. Sobolevskij „Великорусскія народныя пѣсни“, „Matica hrvatska“ je izdala letos prvi zvezek hrv. nar. pesmij, mi pa smo dobili letos že II. snopič „slovenskih narodnih pesmi“ v izborni ureditvi prof. dr. K. Štreklja.

Drugi snopič obsega strani 197—392, pole 13^b—25^a in sicer pesmi pod štev. 127—358, med katerimi je seveda več nego polovica — skoro dve tretjini varijant, ker ima vsaka pesem po dva in še več zapiskov; pesem „Lansko leto sem se oženil“ obsega štev. 316—337, torej celih 21 zapiskov! G. urednik se je ravnal, kar je samo ob sebi umevno, po istih načelih, kakor v prvem snopiču: pesmi so v prvotni obliki, za podlago je najstarejši zapisek, jezik je neizpremenjen. Pod črto pa so opazke, v katerih so označene malenkostne razlike raznih zapiskov, kolikor niso le-ti nad črto v celoti natisnjeni; omenjeni so, kjer je bilo možno, zapisovalci, domovina in druge pripombe.

Polivka je izrazil v oceni I. snopiča željo, da bi se razdelitev raztezala dalje, ter bi se pesmi ločile v posvetne, nabožne, legendarne i. t. d. To se mi ne zdi potrebno, niti umestno, ker je mnogokrat težko ločiti, v katero skupino je postaviti kako pesem in bi se morda zopet moral uvesti poseben oddelek za tiste, ki ne spadajo niti v to, niti v ono strogo označeno kategorijo. Prof. Štrekelj je torej tudi v II. snopiču vvrstil vse pesmi samo v eno skupino pod zaglavjem „pesmi pripovedne vsebine“. Dočim pa so bile pesmi v I. snop. večinoma zgodovinske, imajo v II. snop. zgolj motive iz realnega, ne toliko iz specifiški slovenskega narodnega, temveč iz obče-človeškega življenja.

Namen kratke ocene ne more biti, da bi se spuščali v vsebino, ker bi narasla iz tega cela razprava; omenim naj le par motivov. Povsod igra ljubezen, nezvestoba in ljubosumnost glavno ulogo: Žlahтна gospa zastrupi ljubico svojega moža (št. 128); ljubimsko razmerje med graščakom in kmetiškim dekletom, ki ne ostane brez nasledkov (129); lahkoživec hodi k ženi družega (131—132); priljubljen motiv so sanje; dekle gre za svojim ljubim, ki jo vara in jo hoče umoriti; brat jo reši ter se maščuje nad zapeljivcem (135. „Lajnar“ 137, „Jelengar“ 138); nezvestoba se navadno kaznuje, n. pr. nezveste zaročenke (145), nezvesta gospa (146—155); dekle-mati zavrže svojega otroka (171—181) ali umori svoje dete (182—189) i. t. d. — zgolj obče-človeški motivi!

Naloga naših folkloristov in etnografov — ako jih sploh kaj imamo — bo sedaj, da poiščejo paralele v drugih slovanskih narodnih pesmih. Take študije doženo razširjenost omenjenih motivov, raznovrstnost v njih izvršitvi glede notranje in vnanje pesniške oblike, glede tropov in figur i. t. d. Naj navedem samo en primer! Jako razširjen v slovanskem narodnem pesništvu je motiv, ki obsega v našem snopiču št. 215.—218., in kateremu je dal g. urednik naslov: „Mož se vrne na ženino svatovščino“. Mož mora zapustiti svojo ženo iz katerega koli vzroka, navadno zaradi dolžnosti do kralja in domovine, ter dovoli ženi, da se zopet poroči, ako ga po dogovorjenem času (navadno 7 let) ne bo nazaj. Čas poteče, a moža ni nazaj, žena se torej pripravlja k poroki; v odločilnem trenutku pa pride mož, ka-

terega spozna žena po kakem dogovorjenem znamenju. — Ta snov je obdelana v ruski bilini „Solovej Budimirovič“, v Ribnikovi zbirki pa je prenesena na junaka Dobrinjo; ista snov se nahaja v neki poljski pesmi, v Rogerjevi zbirki „šleških narodnih pesmi“, pri Sušilu in kakor sem že omenil pri nas v št. 215.—218. — Takih slučajev pa se bo dobilo celo vrsto!

„Zvon“ je o Štrekljevi zbirki izrekel že lani sodbo, da je vzorna, in da ustreza vsem znanstvenim zahtevam. Kako upravičena je bila ta sodba, nam dokazujejo laskave ocene, ki so se izrekle o prvem snopiču. Jagić je pisal v XVIII. zv. svojega „Archiva“: „So ist diese Ausgabe musterhaft nach allen Richtungen ausgefallen, nichts ihr gleichkommendes kennen die bisherigen slov. Publicationen; ja eine so zusammenfassende Arbeit existiert auch in der serbokroatischen oder bulgarischen, in der böhmischen und polnischen Literatur nicht!“ Schuchardt je imenoval zbirko „eine anmuthige, gründliche Sammlung“, Čehi hočejo prirediti enako izdajo po Štrekljevem vzorcu, Polivka pa, ki se bavi v prvi vrsti z etnografijo, je pisal: „... Prvi sešitek njegovega dela leži pred nami, in lahko rečemo že takoj v začetku: iznenadil nas je močno s svojim bogatim obsegom, tako da se ne bodo več dale ponavljati besede Pypinove: „narodna poezija Slovencev ni bogata“. Ta material pa je urednik opremil s takim aparatom, da vzbuja prepričanje o vsestranski in globoki proučitvi (gradiva) ... Završujem z željo, da bi se izdanje tega dela brzo nadaljevalo, tako da bi celo delo ležalo kmalu popolno pred nami v stalen prospeli našega narodoslavlja; in ko bode zbirka nar. pesmi končana, naj se takoj prestopi k sistematični publikaciji druge narodne literature; basni, povesti, pregovorov i. t. d.“ (Listy filologicke 1897, sešit I., str. 35.—36.).

Štrekljeva zbirka je torej taka, da nam dela čast pred širnim svetom. Dal Bog, da jo srečno završi! Slavni odbor pa mu naj nikar ne otežuje dela s prestrogo, ozkosrčno cenzuro, boječ se pohujšanja, ki po narodnih pesmih gotovo nikdar ne pride. Kako neutemeljena je ta bojazen, da bi se po „Slov. nar. pesmih“ pohujševal narod, se vidi že iz tega, da naročevanje na Matico od lanskega leta ni skoro nič napredovalo. *Fr. Vidic.*

Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra. Spisal Simon Rutar, I. snopič. Ljubljana 1896. Izdala Matica slovenska. — Med vsemi slovenskimi pokrajinami je bila do sedaj Istra po slovenskih knjigah še najmanj opisana. Reči smem, da je prof. Rutar z zgoraj omenjeno knjižico začel mašiti eno izmed odprtih v našem slovstvu. Prepričan sem, da njegovo delo ni bilo lahko. Veliko truda provzroči slovenskemu pisatelju sestavljanje take knjige med drugim tudi to, ker dostikrat ne pozna pravilnih imen slovenskih vasi, gora, potokov itd. Zadostuje naj samo en zgled. Blizu Kubeda v severni Istri so slovenske vasi, za katere imajo Italijani in Nemci po svojih knjigah in zemljevidih pokveke „Cristoglie, Popicchio in Xaxid“. Ondotni Slovenci jih zovejo Hrastovlje, Podpeč in Zazid. Našel bi lahko več sto enakih zgledov. Ako tedaj pisatelj naleti na imena Cristoglie, Popicchio, Xaxid itd., kako naj si pomaga? ¹⁾ C. kr.

¹⁾ Znani so mi slučajji, da je slovenski pisatelj nemško ime kake slovenske vasi svojevoljno poslovenil. N. pr. V velikovškem okraju na Koroškem je slovenska vas, katero Nemci zovejo Haimburg (Heimbürg), Slovenci pa Ovbre. Neki slovenski pisatelj (pesnik) je iz nemškega izraza Haimburg skoval besedo »Domovanje«. Zdi se mi, da je to že prevelika »licentia poetica«.

statistična centralna komisija na Dunaju izdaja sicer krajevne imenike (Orts-repertorien), v katerih so pa slovenska imena večkrat izpuščena, dostikrat pa popolnoma napačno pisana. Prav potrebno bi bilo, kar je poudarjal neki pisatelj v letošnjem »Dom in Svetu« na str. 92 pod sestavkom »Misli o slovenskem krajevnem slovníku«, da bi se prej ko mogoče izdal tak slovar. Priznati treba, da so v zgoraj omenjeni Rutarjevi knjigi krajevna imena skoraj povsod pravilno pisana.

V začetku svoje knjige ima Rutar kratek »Zagovor«, kjer priznava, da so Slovenci v zgodovinski dobi in sicer v šestem stoletju po Kr. privreli ob Dunavu navzgor v sedanja selišča. Razume se, da sem glede tega vprašanja istih misli.¹⁾ — V imenovanemu »Zagovoru« (str. III) piše Rutar, da je že cesar Avgust pridružil Kranjsko do Trojan Veneciji in Istri. Kolikor je meni znano, je izrekel to trditev učenjak Mommsen (Corp. inscr. lat. III., na str. 489.). Po mojih mislih je šel predaleč. Rimski pisatelji prvega in drugega stoletja, kakor Plinius [Nat. hist., III., 25, 147: In ea (Pannonia) coloniae Aemona, Siscia . . .] in Ptolemaeus [Geogr. II., c. 14 (15), § 7] prištevajo Emono še k Panoniji. Najbrže v začetku tretjega stoletja so Emono in njeno okolico tja do sedanje kranjskoštajerske meje priklopili Italiji. Prvi je prišteval Emono Italiji Herodian (VIII., c. 1, § 4), ki je živel v prvi polovici tretjega stoletja.)

V vvodu opisuje Rutar lego, meje, velikost, slikovitost in značilnost Tržaškega in Istre. V prirodoslovnem opisu nas najprej vodi po tržaškem in istrskem gorovju in vodovju, potem pa nas seznanja z ondotnim podnebjem, živalstvom in rastlinstvom. V političnem delu nam kaže, kako sta deželi razdeljeni, kakšna je njiju ustava in uprava, ter kako se prebivalstvo loči po spolu, po poklicu, po veri, narodnosti itd. V zadnjem odstavku nam opisuje gmotni napredek, ozirajoč se na poljedelstvo, vinarstvo in sadjarstvo, rudništvo, živinorejo, obrtnost in trgovino. Knjigo krasi tudi 17 podob.

Brez dvoma se nudi čitatelju v tej knjigi marsikaj zanimivega in poučnega. Morebiti, da tu in tam kaka stvar ni tako opisana, kakor bi si želel kak nezadovoljnež. Na str. 54, v. 21. naj se za besedo »Koper« dostavi še »(za se)«. Na str. 112, v. 19. bi moralo namesto »1819« stati »1719«, kar je razvidno iz letnice v vrsti 17. Dostavim naj tudi k str. 81, v. 24.—26., da so freišinški škofje pogostoma dobivali vino iz Istre in tržaške okolice in sicer črnkalca, prosekovca, refoško in pinjolo. (Doneski k zgodovini Škofje Loke, str. 89, 147, 154, 185 in 186) *Dr. Fr. Kos.*

Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik.
Mit einem Anhang: Kollár in Jena und beim Wartburgfest.
Pod tem zaglavjem je izšla krasna knjiga, ki jo je spisal naš rojak dr. M. Murko kot prvi zvezek večjega dela o nemškem vplivu na slovansko romantiko sploh. O tej imenitni razpravi priobčimo obširnejšo oceno.

¹⁾ V letošnjem Letopisu Mat. slov. (str. 57) piše Janez Majciger, da so bili Slovenci prvotni prebivalci po planinskih deželah. — Reči moram, da je ta trditev popolnoma neosnovana. Je-li pisatelj v svojem sestavku dokazal, da je vas Kamica (nem. Gams) stala že za časa rimskih cesarjev ter se tudi tako zvala? Vzemimo, da izvirata besedi »gamiza« in »camozza« res iz slovenščine; je-li pisatelj dosegel, da so Nemci rabili izraz »gamiza«, Italijani (!) pa »camozza« že pred šestim stoletjem po Kr.?

Slovanski Svet je pričel po daljšem presledku zopet izhajati (na Dunaju, pod starim uredništvom). Prva številka je izšla dne 25. januarja t. l. — Mi smo s »Slov. Sveta« uredništvom vred prepričani, da nam je živo potreben list, ki bi imel zlasti namen, utrjevati kulturne vezi med slovenstvom in drugim slovanstvom, ter smo tudi prepričani, da je slovenska inteligencija prav željna takega glasila. Toda — naj se nam ne zameri pro stodušna sodba, ki si jo upamo izreči v ime dobre stvari, za katero smo mi takisto vneti in bi ji takisto radi koristili, kakor »Slov. Svet« — mi si mislimo takšno glasilo drugače osnovano, deloma celo na drugih podstavah in z drugimi smotri. In nam se zato apatija občinstva, s katero se je imel boriti »Slov. Svet« ves čas svojega obstanka, ne zdi neumevna. Seveda so to načelne diferencije, katerih smo se tu dotaknile, in o takih se ni moči na kratko sporazumeti; morda o priliki kaj več o njih. — Sicer pa želimo na novo oživelemu listu kar največ vsestranskega uspeha in ga najtopleje priporočamo z ozirom na rodoljubno smer, kateri iskuša »Sl. Svet« gotovo prav tako sveto streči, kakor mi.

Slovensko gledališče. Od 15. januarja pa do 15. februarja smo imeli sledeče slovenske predstave:

Dne 16. januarja se je na splošno željo vendar še enkrat pela „Norma“ in sicer z istim lepim uspehom, kakor že prej trikrat. Gospica Ševčikova nam je celo, kar se tiče igre, to pot bolj ugajala, nego pri prejšnjih predstavah.

Dne 19. januarja se je najprej igrala Ogrinčeva izvorna gluma v enem dejanju: »Kje je meja?«

To igrico je rajni Ogrinec zveržil v sedemdesetih letih za časa, ko je začel bolj oddaljenim rodoljubom presedati prepir med „stariimi“ in „mladimi“, in je povsem tendenciozna. Zato nam ni bilo prav jasno, se je li spravila zdaj s kakim posebnim namenom na oder, ali pa je služila le kot nekako mašilo.

Igrica tistikrat, ko se je predstavljala prvič, takisto ni ugajala, kakor to pot ne, toda takrat iz povsem drugega vzroka. Da jo je občinstvo odklonilo ta večer, je pač temu pripisovati, da je jako plitva, in pa ker se je skrajnje slabo igrala. Tistikrat so se čutili po njej zadeti v gledališču zbrani „stari“ in „mladi“, in vladala je, ko je padel zastor, nekaj trenutkov popolna tiščina, dokler ni nekoliko hudomušnih dijakov, ki so razumeli stvar, zaglalo hrup. Ogrinčev proizvod je imel torej tačas popoln uspeh; saj ni pisatelj nič drugega nameraval, nego da je malo počel prepirljive „stare“ in „mlade“. To se mu je posrečilo, in s tem, da je igrica takrat dosegla svoj namen, je po naših mislih tudi doslužila. Ogrincu se menda samemu ni sanjalo, da se tudi v poznejših časih še kdaj uprizori.

Zatem se je pela drugič Parmova „Ksenija“.

Ker se zadnjič, govoreč o tej operi, nismo izjavili o posameznih pevcih, naj omenimo danes, da so se v operi odlikovali zlasti gospica Ševčikova (Ksenija), gospod Binder (Aleksij), gospod Nolli (Aleksijev brat) in gospica Polakova (Tatjana).

Gospod Binder je sicer baš ta večer nekoliko preveč forciral. Ta pevec poje zmeraj z občutkom, in to je gotovo prav. Včasih pa se nam vendar zdi, kakor bi hotel to preveč kazati, in to je menda tudi vzrok,

da semtertja nekoliko zaide. Sicer pa je gospod Binder dne 22. januarja, ko se je pela „Ksenija“ tretjič, pokazal, da se zna tudi izogniti tej napaki, in da se resno trudi, da bi napredoval. Vobče moramo reči, da nismo menda videli tega gospoda še v nobeni ulogi, ki bi mu tako prijala, kakor uloga Aleksijeva; ne samo, da je igral prav dobro, ampak tudi njegov polni glas je prišel tu do tako lepe veljave, kakor doslej še malo kdaj.

K koncu tega večera so nastopile še gospice Polakova, Musilova, Ogrinčeva in Slavčeva in pa gospa Danilova kot „sestre Barrisonove“ o katerih se je lanjsko leto mnogo čitalo, in katerih slike je prinesel časopis „Moderne Kunst“.

O tem, ali sodi taka stvar na oder ali ne, se je vnela v naših dnevnikih čisto nepotrebna polemika, in tako so prišle pri nas „sestre Barrisonove“ do popolnoma nepričakovane in menda tudi nezaslužene slave; saj se je govorilo celo v deželnem zboru o njih. — Mi stavimo gotovo precej stroge zahteve do gledališča, toda v predpustnem času se ob takem „dodatku“ vendar ne moremo izpodtikati. Estetične vrednosti nastop „sester Barrisonovih“ gotovo ni imel nobene, toda je-li ima balet sploh? In vendar se predstavlja na gledaliških odrih dan na dan toliko burk, ki dajejo baš toliko estetičnega užitka, kakor oni ples naših „sestrá“! —

Dne 24. januarja se je predstavljala tretjokrat Costova gluma: „Ali je to dekle!“ in sicer zopet prav dobro.

Dne 28. januarja pa se je pela prvokrat velika Verdijeva opera v štirih dejanjih „Ernani“.

„Ernani“ je ena starejših Verdijevih oper; zložena je bila že leta 1844. A tudi ta Verdijeva opera prča o posebni nadarjenosti skladateljevi za dramatične kompozicije.

Pela in uprizorila se je opera jako lepo, da lahko trdimo menda brez pretiravanja, da spada „Ernani“ med najlepše operne predstave, kar smo jih čakali na našem odru. Vsem našim pevcem se izredno prilagajajo uloge, ki so jim odkazane v tej operi. Gospice Ševčikove (Elvire) glas se je razlegal, da ga je bilo le veselje poslušati. Gospod Rašković (Ernani) je bil i v petju i v igri izboren. Gospod Noll pa šteje ulogo Carlosovo gotovo med svoje najboljše, kajti baš tu mu je dana prilika, da pokaže vso mogočnost svojega vedno svežega glasu. Gospod Fedyczkowski (Silva) nam morda še nobenkrat ni tako ugajal, kakor v tej operi; glas mu je bil nenavadno čist, poln in zvonek. Pohvalno nam je omeniti tudi gospice Musilove (Giovanne) in pa gospodov Kronoviča (Jago) in Rusa (Ricardo). Zbora sta se vrlo ponašala, vendar bi želeli, da bi bilo baš v tej operi še nekoliko močnejša, zlasti se nam je zdelo, da je ženski zbor prišel semtertja nekoliko premalo do veljave.

Ponavljala se je ta opera dne 31. januarja in pa dne 3. februarja in sicer ta večer na korist režiserju in pevcu „Dramatičnega društva“ g. Jos. Nollju. Slavljencec je dobil lep venec, in prirejale so se mu burne ovacije. Mi smo o gospodu Nollju pisali že toliko pohvalnega, da bi morali le staro hvalo ponavljati, ako bi pri tej priliki zopet hoteli naštevati njegove zasluge za našo opero. Bodi dovolj, ako rečemo, da v vsaki operi, kjer ni zanj mesta, nečesa pogrešamo, in da se potem tem srčneje zopet veselimo njegovega nastopa.

„Sadrov kipec“, burka s petjem v treh dejanjih, ki jo je spisal Th. Taube in se je igrala prvič na našem odru dne 5. februarja, je gotovo izmed boljših nemških burk, dasi s tem še ni rečeno, da je kdo ve kako dobra. Duhovitosti in zdravega dovtipa bi zaman iskali v njej. Pač pa se nahaja v igri mnogo res komičnih prizorov; videti je celo, kakor bi bil pisatelj nalašč nakopičil toliko komičnih situacij, da bi z njimi prikrikl marsikatero slabo stran svojega proizvoda. Vse dejanje je celo neverjetno, in gledalec mora marsikaj prezreti ter zatisniti semtertja oči, ako si noče izpriditi zabave. Mnogo je v igri epizodičnega, in zategadelj se ne izkoristi marsikateri kritični položaj, od katerega človek še kaj pričakuje.

Igralci so storili, kar se je sploh storiti dalo. Kak sitnež seveda — in med tiste spadamo tudi mi — bi si bil želel, da bi bilo marsikaj drugače. Rekli smo nekoč, da naši igralci ne zadenejo pravega „tempa“ v takih igrah. To pot bi jim delali krivico, ako bi trdili, da se niso trudili, da bi zadostili tej zahtevi. In vendar nismo bili povsem zadovoljni! Nekaterim naših igralcev se pač kar nič ne poda ono vrtenje po odru, sukanje, kretanje in letanje, ki je dostikrat zelo važen moment za uspeh tacih iger.

Nastopil je v tej igri prvič gospod Salmič v komični ulogi Ballinija. Končne sodbe o tem gospodu seveda še ne moremo izreči. Eno lastnost, ki komiku silno dobro služi, ima, namreč gibčnost. —

Znali so igralci in igralko z malimi izjemami svoje uloge prav dobro, in nam je izmed ženskih moči pohvalno omeniti gospico Polakovo, Slavčevo in Ogrinčevo — dasi se je gospici Slavčevi tudi to pot nekoliko jezik zatikal — pa gospo Danilovo. Izmed moških igralcev so storili svojo dolžnost gospod Perdan, Podgrajski, Lovšin in Kranjec.

Ena tistih iger, ki so se preživele, je brez dvojbe tudi Stepanovega burka „Slovenec in Nemeč“, ki se je igrala dne 9. februarja. Človeku de zlasti to neprijetno, da se govori na odru skoro več nemški, nego slovenski. Sicer pa radi priznavamo, da se je pri tej burki občinstvo izborna zabavalo, če sta namreč pojma „smeh in zabava“ identna. Vodstvo gledališča je gotovo hotelo tudi s to igro napraviti koncesijo predpustnemu času. Z ozirom na to mu ne moremo očitati, da je spravilo to igro na oder. „Kdor vse premeri, ničesar ne zameri!“ —

Dne 11. februarja pa se je zopet enkrat pel „Rigoletto“, in sicer na korist vrli naši primadoni, gospodični Ševčikovi. — Kako ceni naše občinstvo to pevko, je pokazalo prenapolnjeno gledališče. Da ji občinstvo ni še bolj pokazalo na drug način svoje naklonjenosti, je pripisovati pač temu, da pozna pohlevnost te gospodične.

Pelo se je jako dobro, in so se pred vsem odlikovale slavljenska, potem Noll in Raškovič. Zlasti zadnji nam je pokazal ta večer vrline svojega glasu tako, kakor še malokdaj prej.

Prav dobra sta bila tudi gospod Fedyczkowski in gospodična Vetterjeva in pa gospod Kronovič.

Samo zbor je bil videti nekoliko razmišljen, in vzpričo njegove nepaznosti se konec prvega dejanja ni povsem vršil tako, kakor bi se bil moral.

Frisinske památky. Jich vznik a význam v slovanském přeměnění. Podává dr. Václav Vondrák. V Praze. Nákladem České akademie pro vědy, slovesnost a umění. 1896. 4°. 82 str. 9 facs.

Med najznamenitejše slovanske spomenike spadajo izvestno brižinski, bodi si po svoji starosti — saj so najstari spomenik slovanske literature, pisan z latinico — bodi si po svojem jeziku. Cela vrsta učenjakov se je bavila že z njimi, odkar so jih našli l. 1803. v latinskem kodeksu v samostanu brižinskem na Bavarskem. Prvi jih je oznanil Aretin v »Neuer literarischer Anzeiger« l. 1807. v št. 12., in za njim l. 1814. Dobrovský.

Prvo izdajo je priredil P. J. Köppen v »Сборникъ словенскихъ памятниковъ, находящихся въ Россіи« v Petrogradu l. 1827., in za njo je napisal Vostokov 65 strani obsegajočo razpravo, drugi pa jih je izdal naš Kopitar v znanem monumentalnem delu: »Glagolita Clozianus« z naslovom »Specimen dialecti carantanicae sec. X« Sedaj pa smo dobili novo kritično izdajo, katero nam je preskrbel neumorno delavni slavist dr. V. Vondrák; sprejeli smo jo s tem večjim veseljem, ker je Vostokov-Köppenova kakor tudi Kopitarjeva izdaja že davno pošla.

Vondrák nam podaje najpoprej kratko zgodovino spomenikov ter poroča o dosedanjih razpravah in nazorih, ki so jih izrazili glede njih razni slavisti kakor: Dobrovský, Kopitar, Vostokov, Sreznevskij, Miklošič, Jagić i. dr. Splošna misel je bila s početka, da so to čisto slovenski spomeniki. Le Dobrovský je mislil konec svojega življenja, da je drugi odlomek nastal v Lužici (opirajoč se na *ton* m. češk. *ten*), da je prišel k Čehom in odtod po češkem mediju (odtod prednica *vy-* in skupina *dl*) k Slovencem. Prvi in tretji odlomek pa je smatral za čisto slovenski. — Zanimivo je, da Dobr. ni hotel priznati nikakršnega vpliva cerkvene slovenščine in jih tudi ni reklamiral za Čelhe, pišoč Kopitarju: »Wir Böhmen dürfen keinen Anspruch darauf machen, ungeachtet der verschiedenen Bohemismen«; in temu je končno tudi Kopitar pritrnil.

L. 1865. pa je dobilo to vprašanje drugo lice, ko je Sreznevskij izdal filološke spise A. Vostokova ter pridejal svoje mnenje, poudarjajoč vpliv cerkvene slovenščine na brižinske spomenike. To je spoznal tudi Schleicher pred Sreznevskim že l. 1858.

Sedaj pa je šel Vondrák še dalje, nam podal mnogo novega in si pridobil velike zasluge za razjašnjenje briž. spomenikov. — Primerjajoč naše spomenike z raznimi staroslovenskimi spom. kakor: Cod. Marianus, cod. Suprasl., Šestodnev Janeza eks-bulg., Trn. evang., homilijo sv. Klementa in dr., je dokazal jasno vpliv staroslovenščine. Zlasti se mu je to posrečilo s tem, da je dokazal medsebojno odvisnost oziroma zvezo 1. in 3. odlomka in takisto zvezo z izpovedno molitvijo v sinajskem evhologiju, a ta je staroslovenski glagolski spomenik. Ob enem pa je našel k evhologiju predlogo v staronemških izpovednih vzorcih, in prav to je za pravo spoznanje briž. spomenikov neizmerne važnosti.

(Dalje prihodnjič.)

